17 AOUT 1968

RADIO FREE EUROPE
EAST EUROPE RESEARCH & ANALYSIS

CZECHOSLOVAK UNIT

PREHĽAD TLAČE

Číslo: 176/XI Dátum: 25.6.68.

OBSAH

Zdeněk MLYNÁŘ-V.HOLOTIK /Práca/	Nový typ socialistickej demokracie	str. 2
fn /Ľud/	Postihnutí B - akciou	str. 5
Ladislav ZAJAC /Práca/	Akú vládu v závode	str. 5
red.čl. /Ľud/	Čo chce a má Matica	str. 6
Dr. Ondrej ZIŠKA Jozef JANOŠKO /Ľud/	Učitelia na rade	str. 7
Anton KORMAN /Ľud/	Na prahu obrody v obrode	str. 8
Dr.Euegen ŠOLTÝS /Učiteľské noviny/	Novoty o prijímaní na vysoké školy	str. 10
Igor GALLO /Ľud/	Štrajky nemožno odsudzovať	str. 10
Igor CIBULA /Večerník/	Federácia odvíja klbko problémov	str. 11
R /Katolícke noviny/	Od federácie k formovaniu	str. 12
Inž. Pavol MARTINICKÝ /Katolícke noviny/	Problémy veriacich učiteľov	str. 14
mv /Smena/	Gréckokatolícka cirkev dostala zelenú	str. 14
Dr.Anton RAŠLA Ľudovít VLAŠIC /Hlas ľudu/	Ako sa robili rozsudky a kto formoval naše súdníctvo	str. 15
Jozef GOLEJ /Smer/	Odsúdení nie vlastnou vinou	str. 18
Dr. Ladislav KOŠTA /Život/	Práva človeka	str. 20

PRÁCA, 18. júna 1968, str. 1. a 3.

2/176/XI

Rozhovor s tajomníkom ÚV KSČS doc. Zdeňkom Mlynářom

Nový typ socialistickej demokracie

Praha (Práca) — „Najskôr dovoľte, súdruh tajomník otázku všeobecnejšieho charakteru: Aký je váš názor na najbližší vývoj politického systému u nás a ako ho bude strana v praktickej politike uplatňovať?"

— O svojom názore na najbližší vývoj politického systému u nás som sa už neraz vyjadroval. Naposledy v článku Novej mysli č. 5, teda len veľmi stručne: myslím, že nemôžeme hľadať recepty, ani v návrate pred február 1948, tým menej pred rok 1938 — a že nemáme nijaké hotové vzory ani nikde v zahraničí. Vlastným rozumom musíme nájsť koncepciu, ktorá najlepšie zodpovedá našim dnešným podmienkam. Stručne povedané, takúto koncepciu vidím v určitej premyslenej kombinácii **politickej demokracie** (partnerská činnosť politických organizácií v NF, vrátane činnosti niekoľkých politických strán, ich účasť vo voľbách a v zastupiteľských orgánoch, v socialistickom parlamente) s princípmi **socialistickej samosprávy**, najmä aj samosprávy na pracoviskách.

V našom systéme má mať človek možnosť „hovoriť do politiky" a do riadenia spoločnosti nielen ako občan s volebným právom, nielen ako člen politickej strany alebo inej politickej organizácie, ale tiež ako človek, ktorý realizuje svoj podiel na spoločenskom vlastníctve. **Pracovný kolektív** je, podľa môjho názoru, prinajmenšom rovnako dôležitou „bunkou" spoločenského organizmu ako kolektív miestny. Najmä v novej sústave riadenia sa jeho vplyv na správu socialistického podniku musí demokraticky uplatniť.

Staronové myšlienky

Tieto myšlienky nie sú, pochopiteľne, nové. Písali sme o nich už pred januárom — nielen ja, ale mnohí iní súdruhovia, politológovia i právnici, ekonómi a pod. Písali ste o nich aj vy v Práci, ak sa nemýlim pred XIII. zjazdom strany v rokoch 1965 až 1966. Žiaľ, praktická politika na rozhodujúcich miestach — kde vládol systém osobnej moci — hádzala tieto návrhy doslova pod stôl. Nielen na ÚV KSČS u s. Novotného, ale i u vás, v ROH — napr. s. Pastyříka tieto myšlienky skôr popudzovali, ako by ho podnecovali k rozvoju odborárskej politiky.

O politickom systéme, radách pracujúcich a odborovej organizácii

Pre najbližšie obdobie je v praktickej politike strany dôležité uplatňovať **zásady akčného programu.** Dnes sa naň ešte zabúda a robia sa objavy alebo dokonca osobné zásluhy za to, že niekto príde s návrhom, s ktorým už strana jasne prišla v akčnom programe. Je tam tak koncepcia NF a politických práv a slobôd, ako aj koncepcia zásad rozvoja samosprávy v podnikoch, myšlienka podnikových rád; je tam aj zásadné politické poňatie úlohy odborov v našom politickom systéme.

Pri parlamente aj komory

Navyše mám jednu myšlienku, ktorú by som chcel v najbližšom čase propagovať a chcel by som, aby sa zvážila jej realizácia už pri vytváraní federatívnych zastupiteľských orgánov českých, slovenských aj celoštátnych parlamentov. Myslím totiž, že spojiť klasickú politickú demokraciu so zásadou, že do politiky majú hovoriť ľudia z pracovísk je možné aj tak, že by sme v zastupiteľských zboroch — v českom, slovenskom a celoštátnom — zriadili popri vlastnom pléne, volenom podľa územných obvodov a podľa kandidátky NF, ešte asi tak **tri pomocné komory:** priemyselnú, poľnohospodársku a sociálnych služieb (zdravotníctvo, školstvo, kultúra). Tam by sa volili poslanci podľa pracovísk z ľudu, ktorí veľmi dobre rozumejú problematike danej oblasti. Títo poslanci by taktiež zodpovedali za svoju prácu voličom na pracoviskách. Takže by robotníci a technici volili do komory **priemyselnej**, členovia JRD a pracovníci v poľnohospodárstve do **poľnohospodárskej**, lekári, učitelia a pod. do komory **sociálnych služieb.**

Voči plénu zastupiteľského dvora by tieto komory boli akousi „hornou snemovňou"; mali by napríklad právo pozastaviť a vrátiť na prerokovanie zákony, ktoré sa týkajú ich oblasti, mali by právo kontroly vládnych činiteľov a štátnej (i hospodárskej) správy na svojom úseku, právo interpelácie a pod. Podľa toho, o čom by plénum rokovalo, boli by poslanci príslušnej komory prizvaní s hlasom poradným. Myslím, že by to pomohlo i spojiť demokraciu s odbornosťou, že by sa viac rokovalo so znalosťou veci. Súčasne by to bolo logické vyústenie systému samosprávy pracovných kolektívov do oblasti štátnej politiky, ich demokratických, zastupiteľských orgánov. Nielen za socializmu, ale aj vo vyspelých buržoáznych parlamentných štátoch sa pociťuje ako „kríza parlamentarizmu" skutočnosť, že záujmy hlavných ekonomických a sociálnych sfér sa vlastne nedostávajú do parlamentu, zostávajú mimo a riešia sa prevažne mimo zásad demokracie.

Bude to všetko treba premyslieť, ale za úvahu to stojí. A najmä odbory by tento podnet nemali nechávať bez povšimnutia. Ide tu o zvýšenie úlohy pracovných kolektívov, ktorých záujmy im musia ležať na srdci i politicky.

Aké orgány v závodoch

O V diskusii o novom modele socialistického podniku sa veľa diskutuje o tom, aké má byť jeho vedenie. Dnes prevláda názor, že socialistickému podniku zodpovedá systém rád pracujúcich, ktoré vyberajú riaditeľa a spolu s ním spravujú podnik. Ako sa vy pozeráte na túto otázku?

— Myšlienku samosprávnych, demokratických orgánov v podnikoch propagujem zhruba od roku 1964. Priznám sa, že vtedy dosť jednostranne pod vplyvom niektorých juhoslovanských skúseností a teórie. Dnes — nielen pod vplyvom aktuálnej situácie, ale aj pod vplyvom ročnej teoretickej práce, keď sme sa touto otázkou niekoľkokrát zaoberali vo výskumnom teame ČSAV v priebehu celého roka 1967 — vidím tieto veci trochu zložitejšie.

Najprv je dôležité, že sami robotníci — pokiaľ mám skúsenosti z rôznych aktívov v závodoch a pod. — zatiaľ túto myšlienku nijako zvlášť nekladú na popredné miesto v svojich starostiach. Myslím, že za to môžeme sami. My sme už niekoľkokrát tvorili rôzne „formy účasti na riadení", výrobné výbory, výrobné porady, technicko-ekonomické rady a robotník nikdy nepocítil, že by to voľajako ovplyvnilo jeho prácu, postavenie, záujmy. Svojho času sme zbyrokratizovali rôzne formy iniciatívy, ako napr. brigády socialistickej práce. Tieto hriechy spolu s tým, že je tu rad oprávnených, ale neuspokojených — a neraz ani neuspokojiteľných — záujmov pracujúcich asi vedú k tomu, že nejaké „hnutie zdola" za nové formy demokratickej správy v podnikoch zatiaľ nemáme. Osobne sa mi vidí, že v závodoch prevláda požiadavka, „aby to fungovalo" — a nie je na prvom mieste záujmu otázka, ako zabezpečiť vplyv pracovného kolektívu na správu podniku.

Ako sem už naveľal, neuvažujem z toho robotníkov ani technikov a ostatných pracujúcich v závodoch. Ale je to chyba. Pretože ak má nová sústava skutočne začať fungovať, musíme vyriešiť otázku, kto je v samostatnom podniku vlastne podnikateľom. Nie je to jasne kapitalista. Ale nie je to ani len spoločnosť „ako taká", ako celok, nie je to štát, ministerstvo a pod. Ani riaditeľ podniku sa predsa nemôže objaviť z neba: niekto ho vymenuje, prijíma, kontroluje, odvoláva atď. Ak rušíme centralistické direktívne metódy, nemôže to byť vládny rezort; na Západe je to podnikateľ-vlastník, akcionár a pod.

Myslím teda, že sú u nás celkom nezbytné orgány, ktoré budú túto funkciu mať v socialistických podnikoch. A v týchto orgánoch musí byť významnou, v hocičom rozhodujúcou zložkou **sám pracovný kolektív.** Nielen on — je to spoločenské vlastníctvo (a preto aj zástupcovia štátu, zá-

stupcovia iných kapitálových podielnikov, ako aj úverujúca banka ap.). Nie len on — pretože správa podniku je vecou aj vysoko odbornou, vyžaduje znalosti (preto by v tomto orgáne mali byť tiež odborníci, aj mimopodnikoví, ale zainteresovaní na prosperite podniku a pod.). Ale sám pracovný kolektív tam zastúpený byť musí, a to **s podstatným vplyvom.**

Nemyslím, že naši pracujúci sú tak prostoduchí, aby do týchto orgánov navolili — slušne povedané — najväčších rečníkov zo závodu. Budú iste sami uvažovať, kto veci rozumie a bude môcť záujmy podniku v ich mene chrániť so znalosťou veci.

Základný politický podnet v tejto veci dal však už akčný program strany. Tento podnet dnes už realizujú návrhy vlády a návrhy ÚRO, ktoré v týchto dňoch prerokúva celoštátna porada ZV ROH. Ja osobne s podstatou vládnych návrhov súhlasím a nechcem preto tieto, dnes už známe veci, opakovať. Preto len niekoľko málo poznámok.

Rady pracujúcich v našich podnikoch môžu mať patričný zmysel vtedy, keď súbežne s ich zriaďovaním sa skutočne podnik osamostatní, bude uvoľnený z prežívajúcich administratívnych väzieb na nadpodnikové administratívne orgány a rezorty. V opačnom prípade totiž tieto rady nebudú môcť niesť samostatnú zodpovednosť a nebudú môcť byť oporou riaditeľa pri riešení podnikateľských otázok: budú zviazané „zhora" a stali by sa v najlepšom prípade nástrojom pripomienkovania a „požiadavkovania". To je však zbytočné. „Pripomienkovať" máme dosť možností, ale to samé k ničomu nepovedie. A vytyčovať požiadavky „hore" — to taktiež nie je riešenie. Kto ich má plniť? Štátna pokladnica na to dnes jednoducho nemá a ani to tak trvale nejde. Len **v samostatnom podniku** bude mať zmysel demokratická rada pracujúcich ako súčasť riadiaceho mechanizmu: lebo potom od nej opravdu bude závisieť vývoj podniku a to je podmienka toho, aby mala zmysel pre robotníkov aj pre ostatných pracujúcich.

Myslím, že **rady pracujúcich nemajú za žiadnych okolností splývať s odborovou organizáciou.** Naopak, tu sú rôzne — a veľa ráz budú aj konfliktné — situácie a poslania. Rada pracujúcich musí obhajovať práve tak ako riaditeľ dlhodobé, perspektívne záujmy podniku, jeho ekonomickú prosperitu. A to sa môže dostať aj do rozporu s krátkodobými záujmami pracujúcich podniku, so záujmami niektorých kategórií pracovníkov podniku a pod. Proste zamestnávateľ a zamestnanec ani v socialistickom vlastníctve nie je vždy jedno a to isté, nie je to len idyla, môžu to byť tiež rozpory. Odbory a ich organizácie majú mať v rade pracujúcich svojich zástupcov. Ale ich celková politika — ktorej nástrojom je napríklad kolektívna zmluva, a nie ovládnutie rady pracujúcich a riaditeľa — by mala klásť dôraz na záujmy ľudí ako zamestnancov. Nie tak, že by nevidela perspektívu a obhajovala momentálne potreby proti vývoju. Ale že bude obhajovať, aby sa o pracujúcich nerozhodovalo bez nich, aby sa nerobili účty bez hostinského a aby tu vždy bola dohoda. Rada pracujúcich je vlastne **orgán pracujúcich ako spoluvlastníkov podniku,** je to demokraticky vytvorený a kontrolovateľný zamestnávateľ, má to byť opora riaditeľa vedenia podniku.

Preto osobne odporúčam veľmi dobre všetky tieto otázky premyslieť. Začať by to mali už delegáti celoštátnej porady ZV ROH: aby tu bolo jasno, aby sa odbory nedostali zasa do „podvojnej" funkcie, do ktorej boli často stavané skôr, čo znižovalo ich autoritu — že by mali byť ochrancom záujmov podnikateľských aj zamestnaneckých súčasne, naraz v rovnakých otázkach. Rada pracujúcich a odborová organizácia v podniku majú byť partnermi, a nie jedna ovládať druhú.

V súčasnosti vznikne určite pravdepodobne dosť experimentov, akési experimentovanie, ide o rady pracujúcich. Je to zrejme nutné, aby sme ich zákonné postavenie niekedy koncom roku už mohli riešiť aj na základe praktických skúseností. V tomto „experimentálnom období" iste dôjde aj k chybám a jednostrannosti. Pristupujme k všetkému rozumne, pretože vášňami a silnými slovami sa ešte nikdy nič navyše neurobilo a prosperita celej našej ekonomiky, rast životnej úrovne i uspokojenie oprávnených požiadaviek ľudí zo závodov nakoniec závisí od toho, koľko a ako kvalitne budeme vyrábať, ako bude ekonomika prosperovať. Demokratické diskusie, ako aj demokratické orgány (rovnako ako formy nátlaku, štrajky a pod.) k tomu musia byť len prostriedkom, nie samoúčelom. Z nich žiť nebudeme.

ROH a rady pracujúcich

V tejto súvislosti sa ozvali hlasy, že zavedením robotníckej samosprávy poklesne právomoc a politická váha odborov. S týmto názorom náš denník polemizoval, lebo ho pokladá za nepochopenie funkcie robotníckej samosprávy a za nepochopenie poslania odborov. Ak chcú odbory nadviazať na tradície z roku 1948, musia nezbytne presadzovať ustanovenie robotníckej samosprávy ako výrazu skutočného a neformálneho spoločenského vlastníctva. Čitateľov bude určite zaujímať Váš názor na túto myšlienku.

— Čiastočná odpoveď je už vlastne daná tým, o čom som hovoril. Myslím, že sila odborov má byť v ich samostatnosti, v tom, že partnersky rokujú z hľadiska záujmov zamestnancov s podnikateľskými orgánmi, s riaditeľom, ako aj radou pracujúcich. Ich význam bude, podľa môjho názoru, klesať tou mierou, akou sa pokúsia všetky funkcie v podniku zmiešavať, o všetkom rozhodovať alebo spolurozhodovať. Takou právomocou totiž vzniká i zodpovednosť za rozhodnutie a odbory zdanlivo nadobúdajú na význame, no strácajú oprávneného kritika takých rozhodnutí, ktoré kritizujú pracujúci: sú i za ne potom spoluzodpovední, strácajú dôveru svojich členov atď. A v tejto dôvere je predsa práve ich politická váha.

Akú tvár odborom

V poslednom čase sa stále a oprávnene zdôrazňuje, že odbory majú mať svoju vlastnú tvár, svoje vlastné stanovisko ku všetkému dianiu v štáte. Inak totiž nebudú môcť vyjadrovať záujmy svojich členov. Nejde len o stanovisko k návrhom vlády, parlamentu, hospodárskych orgánov, ale musia mať svoj vzťah k politickej moci vôbec. To znamená aj k politickým stranám a tiež k bezpartajným. Vo vzťahu k bezpartajným by vôbec mali odbory zohrať rozhodujúcu úlohu. Mali by sa stať ich tlmočníkom a presadzovateľom oprávnených záujmov. Nie je predsa možné a správne, aby len príslušníci politických strán uskutočňovali a predstavovali vládu ľudu.

— Odbory určite majú mať svoju vlastnú politickú tvár. Spomeňme len, ako výrazne ju mali pred februárom 1948! ROH bolo vtedy politickou silou, bez neho nielen Národný front a politické strany, ale aj vláda nemohli stabilne existovať a robiť politiku.

Tento pohľad do minulosti však musí byť nielen nádejou a útechou, ale aj poučením. Z čoho totiž plynula táto politická tvár a súčasne mimoriadna politická váha odborov? Rozhodne nie z toho, že by videli len momentálne krátkodobé, niekedy až „cechárske" záujmy rôznych skupín zamestnancov. Plynula z toho, že ROH — chrániac záujmy pracujúcich ako zamestnacov — súčasne jasne zaujímalo stanovisko k celospoločenským otázkam. Odborom sa vtedy darilo zlučovať ochranu záujmov pracujúcich s tým, že vedeli nielen klásť požiadavky (to by bola svojho druhu licitácia, niekedy i demagogia — a s tou sa dlhodobo vyhrávať nedá), ale súčasne politický názor, program a návrhy na to, ako tieto požiadavky reálne zabezpečiť politikou.

Čo to znamená dnes? Myslím, že predovšetkým jednu vec: váha odborov a ich politická tvár bude tým samostatnejšia, čím lepšie budú vedieť robiť to isté, čo vtedy, avšak v dnešných podmienkach. Mať svoju líniu a svoje podnety na to, ako riešiť reálne problémy najmä hospodárskej a sociálnej politiky štátu, ako odstraňovať prekážky novej sústavy, ako ísť na to, aby celková prosperita ekonomiky bola vyššia a súčasne ako pritom veci robiť tak, že budú rešpektované a chránené záujmy ľudí ako pracujúcich zamestnancov.

Možno si však hľadať „tvár" i zdanlivo ľahšími a „populárnejšími" prostriedkami: stať sa hlásnou trúbou najrôznejších požiadaviek bez ohľadu na to, či sa darí hľadať reálne cesty ich uspokojenia. Myslím, že by to každú organizáciu či orgán ROH, ktorý by sa na takúto cestu dal, urobilo

len nakrátko „populárnym": nakoniec totiž ľudia (členovia odborových organizácií) ocenia nie slová, ale výsledky práce. A tie sa nedajú bez seriózneho úsilia o hľadanie reálnych ciest na riešenie (a nielen vyslovenie) požiadaviek i problémov vôbec dosiahnuť.

V celkovom politickom systéme považujú komunisti odbory za organizáciu celkom zvláštneho významu. Samozrejme, že obhajujú zásadu plného zastúpenia v Národnom fronte ako jednej z rozhodujúcich politických síl. Ale význam odborov v politike — práve preto, že je úzko spätý s celou líniou úlohy pracovných kolektívov a ich socialistickej samosprávy — ďaleko presahuje význam „zložky NF". Presnejšie povedané: môže a bude presahovať, ak ROH bude robiť správnu politiku. Osobne si myslím, že i právne postavenie odborov by u nás najlepšie vyjadrovala samostatná zvláštna zákonná norma, pretože odbory nemožno podriadiť všetkým ustanoveniam napr. chystaného spolčovacieho zákona.

Súhlasím, samozrejme, s myšlienkou, že nie je správne, aby len cez politické strany u nás mali ľudia podiel na moci. To už som z rôznych hľadísk povedal v predošlých odpovediach. Súčasne však zasa nejak stotožniť odbory ako „tlmočníka nestraníkov" vôbec a vo všetkom je ťažko možné. V odboroch budú straníci i nestraníci, všetci tam však majú pracovať aj politicky, ako odborári. Na druhej strane zasa nestraníci budú aj v iných organizáciách — mládeže, družstevných roľníkov, žien a v rade iných i politických organizáciách. Takže celkom tak by som túto otázku nekládol.

Nakoniec ešte poznámku k sile odborov: myslím, že je v ich jednote. Komunisti sú rozhodne proti triešteniu odborov podľa politických strán. Sme aj pre zásadu „jeden závod — jedna odborová organizácia". Povedané potom ďalej, znamená to štruktúru zväzu podľa odvetvia a pod. Pritom je však celkom nezbytné opustiť tu akýkoľvek byrokratizmus a centralistické obmedzovanie, byrokraticko-monopolitické tendencie a pod. Súčasne i vo vnútri zväzu treba rešpektovať záujmové delenie napríklad podľa rôznych profesií. To sa dá však zlúčiť — napríklad formou sekcií týchto užších profesionálnych záujmov vnútri odborových zväzov a pod. Ak by však odbory strácali svoju jednotu — stratia aj svoju politickú váhu.

Otázky položil **V. HOLOTÍK**

PRÁCA, 18. júna 1968, str. 1. a 3.

LUD, 15. júna 1968, str. 3. 5/176/XI

Hovoríme o mimosúdnej rehabilitácii

Postihnutí „B-akciou"

V rokoch 1951—1953 prebiehala najmä vo väčších mestách na príkaz Ministerstva vnútra a Ministerstva národnej obrany takzvaná „B-akcia". Došlo v nej k protiprávnemu, politicky motivovanému vysťahovaniu väčšieho počtu — v celoštátnom meradle okolo 4500 — občanov z bytov, vrátane majiteľov rodinných domčekov. Vysťahovanie sa robilo podľa zákona č. 135/1948, pod titulom, že sa byt údajne užíval proti verejnému záujmu, alebo že ide o byt osoby štátne nespoľahlivej. Pritom rozpor s verejným záujmom, alebo štátna nespoľahlivosť užívateľa bytu sa často nielen nedokázala, ale ani riadne nezisťovala. Obdobne sa tiež postupovalo voči bývalým dôstojníkom armády a bezpečnosti, obývajúcim vojenské byty a byty ZNB. Vysťahovaným sa prideľovali nevyhovujúce náhradné byty, často na vidieku, v pohraničí.

Tieto rozhodnutia rehabilitačný zákon vyhlásil za neplatné. Vlastníkom rodinných domčekov a domov plniacich ich účel sa umožní opätovné nasťahovanie do nich, ostatným vysťahovaným — ak doteraz primerane nebývajú — sa prednostne, z osobitne vyčlenenej kvóty pre tento účel — pridelia vyhovujúce byty a poskytne sa náhrada vecných škôd utrpených pri vysťahovaní. Pravda, vzhľadom na nie ľahkú celkovú situáciu ťažko možno očakávať riešenie všetkých týchto prípadov v bezprostrednej lehote. Návrh na takéto riešenia vecí podajú postihnutí po vstupe rehabilitačného zákona do platnosti rehabilitačným komisiám na ONV. (fn)

PRÁCA, 16. júna 1968, str. 1.

Akú vládu v závode?

/ Výňatky/

LADISLAV ZAJAC

Prvé správy o pripravovaných radách pracujúcich, ani predbežné rámcové zásady vlády pre ich experimentálne zriaďovanie, nevyvolali osobitné nadšenie ani vzrušenie. Rady pracujúcich u nás nie sú výsledkom dlhého tlaku, úsilia a boja robotníckych kolektívov. Prichádzajú bez väčšej prípravy, zatiaľ na podnet zhora — a už v tom je ich prvé veľké úskalie. Vstupujú do podnikov a musia najprv prekonávať istú nedôveru a pochybnosti. Priveľa sa účasť pracujúcich na riadení výroby zdiskreditovala a jej meno bralo nadarmo, keď sa aj socialistické súťaženie kŕčovitou argumentáciou predstavovalo ako forma vplyvu pracujúcich na riadenie — a keď nesplnili očakávanie iné pokusy, napríklad s výrobnými výbormi a technicko-ekonomickými radami.

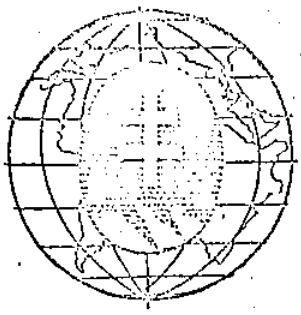
Projekt rád pracujúcich je našim čitateľom síce už známy, ale zopakujme ho čo najstručnejšie ešte raz: v socialistických podnikoch si všetci zamestnanci zvolia radu pracujúcich ako svoj orgán demokratickej správy. Rada pracujúcich prerokúva základnú koncepciu ekonomického rozvoja, investičnej výstavby, rozdelenie hrubého dôchodku; schvaľuje bilancie a na základe konkurzu prijíma riaditeľa a jeho námestníkov. Rada pracujúcich nie je odborovým orgánom. Práva závodného výboru ROH zostávajú nedotknuté.

Teda: voľný parlament v závode, ktorý rozhoduje o menovaní vlády — riaditeľstva a kontroluje svoju vládu — riaditeľstvo. Sám parlament — rada a jeho členovia — poslanci zodpovedajú svojim voličom, zamestnancom závodu!

Teraz môže dostať každý nepripravený čitateľ šok, závrat i strach: nie je to vízia, utópia, ilúzia? Bude takýto podnik životaschopný? Neutopí sa v prehnanom demokratizme podnikateľská pružnosť a pracovná morálka? Možno vo výrobe, ktorá potrebuje železnú kázeň, vôbec uplatňovať princípy demokracie? Čo dobrého z toho môže vzísť?

Nepochybne — riziko pre tento experiment je značné. A jednako ho treba podstúpiť, lebo ulúť za to stojí. Socializmus nie je len vyvlastnenie kapitalistov a znárodnenie priemyslu. To je k socializmu síce najdôležitejší, ale iba prvý krok, to napokon dokáže aj štátny kapitalizmus. Rozhodujúce je, ako sa spravujú znárodnené podniky, ako pracujú, komu slúžia.

Ale hospodárstvo je tvrdá, nesentimentálna záležitosť. Všetky tieto — inak dôležité — ciele zostanú plánovými ilúziami a prázdnymi frázami, ak rady pracujúcich a nová sústava riadenia nedokážu svoju životaschopnosť konkrétnymi výrobnými a ekonomickými výsledkami. Akosť a cena produkcie budú jedinými kritériami a meradlami. Veľmi mnoho otázok je otvorených — prvú verejnú diskusiu čakáme od utorka do štvrtka tento týždeň na porade delegátov odborových organizácií v Prahe a potom až do zákona o socialistickom podnikaní na robotníckych zhromaždeniach a v Práci. Hlavné diskusné príspevky povedia však svojimi činmi závody a závodné kolektívy, ktoré budú mať smelosť experiment vyskúšať a svoje sily si na ňom preveriť.

Slová ži vo svete

ČO ŽIJE A MÁ MATICA

Nerozdeľujme krajanov ◇ Kde a ako pracujú ◇ Z histórie zahraničného pôsobenia Matice slovenskej

Politicky je len nepatrná menšina krajanov ovplyvňovaná našou propagandou. Sú to krajania organizovaní v málo početných robotníckych a niektorých pokrokových krajanských spolkoch, ktoré vydávajú svojpomocou i vlastnú tlač. Tieto vrstvy krajanov boli v pasivite. Robotníci, ľudia závislí, majú strach, aby sa nekompromitovali spoluprácou so socialistickým Československom. Časopis Československý svet vydávaný ČUZ-om (14-denne) vychádza nákladom 25 tisíc výtlačkov, ale nedá sa zistiť, aký je jeho odber medzi krajanmi slovenskej národnosti, lebo adresár redakcie a krajanských spolkov i jednotlivcov na ČUZ-o nástupcovi MS na viac ráz opakovanú žiadosť odmietli dať k dispozícii (alebo odpísať).

Veľká väčšina krajanov je o pomeroch v našej vlasti informovaná protisocialistickými krajanskými spolkami, ktoré majú v porovnaní s organizáciami podporovanými od nás podstatne lepšiu organizáciu a účinnejšie propagačné prostriedky. Hlavným predstaviteľom pre československy zameraných, predovšetkým českých krajanov je Čs. národná rada v Amerike a Rada slobodného Československa. Sú pod silným vplyvom pofebruárových emigrantov.

Najsilnejšou organizáciou slovenských krajanov je Slovenská liga v Amerike, ktorá združuje aj ostatné tamojšie separatistické skupiny a organizácie. Široká členská základňa týchto spolkov — Slovenská liga v Amerike združuje okolo 300 000 členov a ňou ovplyvňované slovenské noviny a časopisy vychádzajú nákladom asi 250 000 výtlačkov — vydržiava aj Slovenský ústav v Clevelande, ktorý má veľkú slovenskú knižnicu, dokumentačné stredisko a Múzeum slovenských prisťahovalcov do Spojených štátov.

Slovenská liga má dobre vybudovanú základňu medzi slovenskými starousadlíkmi a v slovenskom katolíckom hnutí.

Slovenská politická emigrácia má v rukách viac ako 50 novín a časopisov a svoj vplyv uplatňuje prostredníctvom slovenských rozhlasových vysielaní i prostredníctvom slovenských profesorov na základných, stredných a vysokých školách, vydáva publikácie v rôznych jazykoch, obsadzuje medzinárodné konferencie atď. Predstavitelia slovenskej emigrácie pôsobia v rôznych západných ústavoch ako expert pre Východ a konkrétne pre Slovensko. Emigrácia má k dispozícii finančne dobre dotovanú inštitúciu. Slovenský inštitút vo Vatikáne (vedie dr. Štefan Habáľka), Ústav Matúša Čorňáka v NSR (vedie Greiner), Ústav Cyrila a Metoda v Ríme, Ústav Antona Bernoláka (vedie Ján Pančo), aj Zahraničná Matica slovenská USA je v ich službách.

Väčšina našich krajanov má o dnešnom Slovensku nesprávne informácie a predstavy. Tieto skreslené predstavy pomáha ešte utvrdzovať doterajšia línia našej politiky voči krajanom, ktorá často neberie do úvahy, že ide o príslušníkov a potomkov dvoch bratských národov a nie iba o „československých krajanov".

Naše vzťahy ku krajanom vyžadujú neobmedzovať sa iba na niektoré organizácie — treba ich budovať na národnostnom princípe. V tomto smere má rozhodujúci význam, aby sa o krajanov slovenskej národnosti mohla starať slovenská inštitúcia, ktorá má dôveru aj autoritu, ale aj dlhoročné skúsenosti i morálne oprávnenie na takúto činnosť. Je to Matica slovenská, o podiele ktorej na tejto práci už sa rokuje.

No zdá sa nám, že napriek všetkým hlasom a článku beží ešte stále všetko v starých koľajach.

Matica slovenská udržiavala s krajanmi slovenskej národnosti úzke styky do roku 1953. Organizovala zasielanie slovenských kníh, časopisov, repertoárových materiálov, gramofónových platní, výšiviek, starala sa o kultúrne styky s krajanmi a organizovanie ich pobytu na Slovensku, o výchovu a vysielanie učiteľov pre slovenské školy a pod. V rokoch 1935—1936 vyslala Matica slovenská do USA delegáciu, ktorá, aj keď zložená z väčšej časti z predstaviteľov ľudáckeho krídla vo vedení MS, vykonala v USA veľkú prácu tým, že založila Ústredňu Matice slovenskej v Amerike so sídlom v New Yorku a štyri slovenské knižnice, darovala alebo rozpredala vyše 40 000 slovenských kníh a ďalšie desaťtisíce propagačných materiálov. Premietla státisícom Slovákov v zahraničí prvý slovenský film Zem spieva (K. Plicku), Jánošíka, a pripravila pôdu, aby sa na organizačnej báze Matice slovenskej podchytili všetci zahraniční krajania.

Príspevky vyberané tam prostredníctvom dôverníkov MS mali okrem školských potrieb slúžiť predovšetkým na činnosť kultúrnu, osvetovú a na knižné, časopisecké a vydavateľské ciele krajanov v Amerike.

Vojnové udalosti znemožnili Matici slovenskej uskutočniť plán dobudovania svojich organizácií v USA v plnom rozsahu. Činnosť krajanského odboru MS sa po skončení vojny orientovala predovšetkým na zasielanie kníh, časopisov, na evidenciu kultúrnych darov, organizovanie zájazdov krajanov a delegácií do ČSSR, vybavovanie zásielok kultúrneho charakteru, zaobstarávanie prednášok, filmov, divadelných hier, hudobnín, keramiky a pod. Odbor viedol príručnú knižnicu, knižný sklad i krajanský archív a kartotéku krajanov, z ktorej kópia sa zakladala v ČÚZ-e v Prahe. Sledoval aj potreby doplňovacieho školstva a učiteľstva a spolupracoval pri organizovaní prázdninových kurzov pre učiteľov. Krajanský odbor MS sa zároveň staral o dodávanie slovenských príspevkov do krajanských časopisov Československý svet a Domov.

Koordinácia krajanskej starostlivosti s ČÚZ-om bola zabezpečená vzájomnou dohodou zo dňa 11. októbra 1949, podľa ktorej sa všetka starostlivosť vykonávala jednotne podľa spoločne vypracovaného plánu.

Pri delimitácii úloh Matice ako spolku boli jej krajanský odbor zrušený a starostlivosť o zahraničných krajanov sa stala výlučnou záležitosťou ČÚZ-u v Prahe.

Veríme, že aj v tejto oblasti sa čím skôr prejde od slov k činom, a ako sa vraví, situácia sa bude normalizovať.

(Pre tento článok sme použili materiál Povereníctva SNR pre kultúru a starostlivosť.)

ĽUD, 18. júna 1968, str. 3.

Aj keď sa čaká na rehabilitačný zákon

UČITELIA NA RADE

Pred niekoľkými týždňami sme oznámili, že na Poverenníctve SNR pre školstvo vznikla komisia zaoberajúca sa rehabilitáciou nesprávne odsúdených a postihnutých pracovníkov školstva.

o Koľko je žiadostí o rehabilitáciu? — spýtali sme sa jej tajomníka, dr. Ondreja Ž i š k u, vedúceho riadenia a kontroly SNR pre školstvo.

— Doteraz sme sústredili vyše 300 žiadostí z celého Slovenska, čo — zrejme — presne nevystihuje počet tých, čo o rehabilitáciu požiadali, keďže podobné rehabilitačné komisie sú zriadené vo všetkých krajoch a okresoch, na odboroch školstva.

o Ako pokračuje práca komisie?

— Zatiaľ čakáme na rehabilitačný zákon v správnej oblasti, ktorého paragrafované znenie príde na prerokovanie do Ústavno-právneho výboru Národného zhromaždenia 11. júna. Ak nedôjde k nepredvídaným komplikáciám, bude návrh zákona na programe pléna Národného zhromaždenia, v dňoch 24.—28. júna t. r. Máme však niekoľko žiadostí, ktoré možno riešiť bezodkladne, avšak bez vybavenia hmotných záležitostí, ktoré, pravda, súvisia z hmotnými predpismi a vytvorením fondu na ich úhradu

o Ako možno žiadosti kvalifikovať?

— V komisii sme ich rozdelili do niekoľkých kategórií. O rehabilitáciu majú záujem učitelia, ktorých prepustili zo školských služieb na základe hodnotenia práce, alebo zlých pracovných metód, ktoré boli udávané ako dôvod...

o ...hoci samotná príčina?

— Bola napríklad v tom, že prepustený učiteľ mal svojský názor na JRD, náboženstvo, alebo sa pochvalne vyjadroval o niektorej západnej krajine, prípadne kritizoval predsedu ČNV. Inú, príbuznú kategóriu tvoria učitelia, ktorí boli prepustení pre zlý vzťah k socializmu, pre kritické názory a pripomienky na jednotlivé úseky života v našom štáte.

o Na akých učiteľov sa vzťahuje súdna rehabilitácia?

— Ide o prípady, kde boli vynesené súdne rozsudky, na základe ktorých boli často aj deti postihnutých učiteľov vylúčené z možnosti ďalšieho štúdia. Tu možno hovoriť aj o tých, čo prešli tzv. masovou previerkou a pod.

o Zvládne komisia také kvantum žiadostí?

— Sami by sme na to nestačili. Každý jednotlivý prípad budeme osobitne preberovať. Upovedomili sme okresné a krajské komisie, aby prípady, z ktorými netreba čakať na rehabilitačný zákon, kde sú krivdy očividne jasné, riešili ihneď, bezodkladne. Na postihnutých učiteľov však apelujeme, aby sa so žiadosťou o rehabilitovanie zásadne obrátili tam, kde bolo nesprávne rozhodnutie vynesené.

Zhováral sa: Jozef Janoško

ĽUD, 21.júna 1968, str. 3.

K zasadnutiu Ústredného výboru Strany slovenskej obrody

Na prahu obrody v obrode

/ Výňatky/

Rozísť sa s deformáciami

Politické strany na Slovensku navonok ako by nezbadali zmenu ovzdušia: tvárili sa, ako by sa nič nestalo, ako by celospoločenská deformácia nebola zasiahla aj ich vonkajší a vnútorný život, ako by bolo všetko v poriadku a ako by nebolo treba aj tu — a práve tu — všeličo zbavovať deformácií a reformovať.

No pred včerajškom sa ujsť nedá. Dnes má Ústredný výbor Strany slovenskej obrody pred sebou historickú šancu: aby sa na tomto svojom pracovnom zasadaní zbavil všetkých obručí a olovených gúľ, ktoré strane dosiaľ znemožňovali rozvíjať sa, či už išlo o atmosféru, metódy alebo osoby. Ústredný výbor si iste uvedomí, že naša posledná konferencia (ktorá však bola súčasne aj prvou) práve jemu, Ústrednému výboru uložila povinnosť byť v medziobdobí medzi konferenciami najvyšším orgánom strany: lebo nie Ústredný výbor podlieha predsedníctvu, ale predsedníctvo je výkonným orgánom Ústredného výboru. Ak sa doterajší deformovaný vzťah nezmení a nezaručí sa právo slobodnej diskusie na straníckej pôde, ak člen nebude mať právo povedať svoj názor a nie iba právo súhlasiť, ostane Ústredný výbor iba diskusným klubom a hlasovacou mašinériou — čo nie je cieľ nijako príťažlivý.

Vytvoriť priestor pre slobodnú, demokratickú a tvorivú výmenu názorov s príslušnými garanciami v personálnom obsadení a v metódach diskusie i práce je prvý predpoklad pre ozdravenie našej strany. Výmena jednej osoby, akokoľvek mocnej a vplyvnej (ako to urobila Strana slobody), nesplní všetky ciele, ktoré súčasný proces demokratizácie nášho života pred každú organizáciu stavia. Ide o viac, ako iba o odkabinetizovanie straníckej práce. Politika nie je ani šach ani mariáš, kde možno jednu partiu dohrať a potom znova začať stavať figúrky alebo miešať karty. V politike treba aj priznať chyby a žiadať vždy znova o dôveru.

Druhým predpokladom je sebakritika strany samotnej. Musíme posúdiť, ku ktorým deformáciám sme boli v minulosti prinútení vonkajšími tlakmi a ktoré deformácie sme si vypestovali alebo naštepili sami — a kto z nás sa svojím „dogmatizmom" či „konzervativizmom" viac o to zaslúžil.

Možno iba dodať, že čím skôr sa od toho všetkého, čo bolo zlé a nenormálne, dištancujeme a k tomu dobrému znova prihlásime, čím skôr si o našej minulosti povieme čiru pravdu a vykreslíme pravdivý a realistický obraz skutočného jej života v uplynulých dvadsiatich rokoch, tým skôr sa zbavíme farbotlačovej idylky, akú sme si museli maľovať ešte 5. marca pri oslavách 20. výročia vzniku strany.

Náš čierny fľak

Nechcem rozjatrovať staré rany, majú na to väčšie právo iní, ale prípad prvého predsedu strany dr. Jána Ševčíka je čiernou a bolestnou škvrnou v jej dejinách. Jeho mnohoročné väznenie a bolestné utrpenie jeho rodiny treba pravdivo vysvetliť. Viem pochopiť žiaľ jeho blízkych, no som hlboko presvedčený, že ho do väzenia nezatvorila jeho vlastná strana (SSO), ale niekto iný. Strana slovenskej obrody v roku 1952 na straníckom fóre ostro kritizovala jeho činnosť ako predsedu (otázkou je — a na to by mali autori referátu so šestnásťročným odstupom dnes odpovedať — do akej miery oprávnene a spravodlivo, čo viedlo k jeho demisii ako predsedu a jeho vylúčeniu z Ústredného výboru SSO. Táto politická spoluúčasť na odstránení povstaleckého poverenika bola iba súčasťou väčšej režijnej koncepcie, ktorá tvrdo postihla aj komunistov a ktorej realizácia bola nad sily Strany slovenskej obrody. Myslím, že by všetci, ktorí o tom niečo presné vedia, sú svojmu svedomiu i našej politickej histórii povinní povedať pravdu.

Manželka nebohého dr. Ševčíka má úplnú pravdu, ak pred dvoma mesiacmi v liste, ktorý

Anton KORMAN,
člen Sekretariátu
ÚV SSO

---

napísala našej redakcii, uvádza, že by bolo zaujímavé, keby náš časopis „sa raz pozrel aj z druhej strany" a že by mal čo povedať „aj k formácii, resp. deformácii nielen u susedov, ale i pri vlastnom špo-ráku." Je síce pravda, čo nám vo svojom liste citátom z Ovídia pripomenula pani Ševčíková, že „tempore qui longo steterit, male curret equus" (koníkovi, ktorý dlho stál, sa zle beží), je však ešte väčšia pravda, že čas dozrel a z dvadsaťročnej programovej i organizačnej karantény sa treba dnes konečne a rozhodne už vymaniť.

O nový program SSO

Dnešnému zasadnutiu Ústredného výboru sa predkladá návrh Akčného programu Strany slovenskej obrody, ako ho pripravila osobitná, predsedníctvom ustavená komisia. Myslím si, že aj keď ho dnes po svojich pripomienkach Ústredný výbor schváli, mal by to byť len začiatok otvorenej verejnej diskusie za účasti širokej verejnosti k nemu a k zmyslu práce Strany slovenskej obrody vôbec. Ak tento program nemá zostať len kabinetným veľdielom musí sa v diskusii o ňom vyjasniť — po prvý raz v dejinách SSO — jej základný politický profil. Jeho úlohou má byť tento profil vyjadriť a nie maskovať jeho nedostatok. Všetci vieme, v čom sme s komunistami zajedno — v základoch, na ktorých stojí tento socialistický štát, a v cieľoch, ktorými si ho chceme upevniť a zveľadiť v prospech jeho občanov. Nevyjadrili sme po celé roky, čím a v čom sa od nich programovo líšime. Po rokoch, keď sa od komunistov nikto v ničom líšiť nesmel, stavia nás dnes doba pred úlohu, v čom sa nám treba odlíšiť, aby to nebol len komunistický program pre nekomunistov. A tu by Strana slovenskej obrody mohla dnes zohrať veľkú úlohu, keby otvorila svoju náruč takým občanom, ktorí to so socializmom myslia dobre, a chcú svoje sily použiť na realizáciu svojich politických predstáv, ale nie sú ochotní akceptovať z nejakého dôvodu program alebo ideovú platformu komunistickej strany v celku a so všetkým, a to ešte k tomu pri tvrdej straníckej disciplíne. Takýchto ľudí je i na Slovensku veľmi veľa: od veriacich katolíkov a evanjelikov až po ateistov. Každá politická strana, ktorá by týchto občanov chcela získať, musí im paskytnúť blízky a príťažlivý program, ktorý — a to je rovnako nevyhnutné — by vychádzal z tradícií tejto krajiny, z prastarých koreňov tohto národa, ale i z poučení v našej politickej minulosti. Nemyslím preto, že túto požiadavku môže spĺňať tzv. nemarxistický socializmus (ako sa oň — v duchu svojich tradícií — usilujú českí socialisti). Budem možno trochu demagóg, ale myslím, že po prvé programom nemôže byť „nebyť niečím", že program sa má stavať pozitívne, t. j. „byť niečím". Po druhé pod marxistickým socializmom rozumiem vedecký socializmus a nezdá sa mi primerané usilovať dnes, v storočí revolučnej vedy, o nemarxistický, a teda nevedecký socializmus.

Strana pre kresťanov

Myslím si, že tak u nás na Slovensku, ako aj vo svete

existujú dnes len dve uzavreté a komplexné ideologické sústavy: komunizmus a kresťanstvo. Obrodený a destalizovaný komunizmus, demokratický a humanistický socializmus môže dnes viesť veľmi plodný a tvorivý dialóg s obrodeným kresťanstvom, ktoré prechádza po vatikánskom koncile svojou veľkou vnútornou modernizáciou, aby bolo prijateľné náročnému človeku XX. storočia.

Myslím si ďalej, že kresťania na Slovensku, poučení práve skúsenosťami štyridsiatych rokov tohto storočia, nechcú mať už nikdy politickú stranu konfesijnú, ktorá by národ delila na katolíkov a evanjelikov, ktorá by zamieňala politiku s náboženstvom alebo náboženstvo s politikou. Máme s tým smutné, ba až tragické skúsenosti a je to v rozpore i s ekumenickými tendenciami prítomnosti vo svete. Mala by to byť preto strana, ktorá združuje veriacich kresťanov, ale nezatvára sa pred nikým, a umožňuje svojim členom, aby aj v politickom živote mohli plne realizovať svoje občianske práva a aby sa na realizácii svojich predstáv mohli organizovane politicky angažovať v záujme rozvoja našej socialistickej spoločnosti.

Generačný problém

Veľmi vážnou otázkou oboch nekomunistických politických strán na Slovensku je problém generačný. Dvadsať uplynulých rokov, ktoré neumožnili nielen voľnú diskusiu, ale ani prirodzenú selekciu členstva a výber funkcionárov vo vnútri týchto strán, spôsobilo, že sa okrem malých výnimiek konzervovala v ich orgánoch politická garnitúra z roku 1948 a umele udržiavala jej politická definitíva. Odvtedy zo štyridsiatnikov sa stali šesťdesiatnici a z päťdesiatnikov sedemdesiatnici. Čím skôr sa znútra — dobrovoľne alebo nedobrovoľne, ale so všetkými poctami — vyrieši tento problém a pre úlohy roku 1968 sa postaví politická garnitúra 1968, tým lepšie to bude pre tieto strany, pre ich ďalší rozvoj, ale i pre upevnenie Národného frontu. Lebo ak komunisti považujú aj nekomunistické politické strany za svojich politických partnerov, je pre nich samých nedôstojné a nešportové, ak majú partnerov dengľavých a neplnoprávnych. Posilniť tieto strany nie je preto, podľa môjho názoru, proti záujmom komunistov, ale v ich záujme. Nesmie sa opakovať situácia, v akej sme po roky vyhlasovali, že sme živá súčasť Národného frontu — a teraz sám Národný front osobe pred týždňom vyhlásil, že bol celé roky umŕtvený.

Generačný problém

Veľmi vážnou otázkou oboch nekomunistických politických strán na Slovensku je problém generačný. Dvadsať uplynulých rokov, ktoré neumožnili nielen voľnú diskusiu, ale ani prirodzenú selekciu členstva a výber funkcionárov vo vnútri týchto strán, spôsobilo, že sa okrem malých výnimiek konzervovala v ich orgánoch politická garnitúra z roku 1948 a umele udržiavala jej politická definitíva. Odvtedy zo štyridsiatnikov sa stali šesťdesiatnici a z päťdesiatnikov sedemdesiatnici. Čím skôr sa znútra — dobrovoľne alebo nedobrovoľne, ale so všetkými poctami — vyrieši tento problém a pre úlohy roku 1968 sa postaví politická garnitúra 1968, tým lepšie to bude pre tieto strany, pre ich ďalší rozvoj, ale i pre upevnenie Národného frontu. Lebo ak komunisti považujú aj nekomunistické politické strany za svojich politických partnerov, je pre nich samých nedôstojné a nešportové, ak majú partnerov dengľavých a neplnoprávnych. Posilniť tieto strany nie je preto, podľa môjho názoru, proti záujmom komunistov, ale v ich záujme. Nesmie sa opakovať situácia, v akej sme po roky vyhlasovali, že sme živá súčasť Národného frontu — a teraz sám Národný front osobe pred týždňom vyhlásil, že bol celé roky umŕtvený.

Funkcie štátne a stranícke

Nekomunistické politické strany Národného frontu musia prehĺbiť svoj vnútorný život. Konečne sa treba striasť ustáleného názoru, že ich činnosť sa prejavuje prácou ich predstaviteľov v štátnych a verejných funkciách. Aj to treba, ale to je činnosť štátna a verejná, a nie stranícka. Spájanie stranických a štátnych funkcií sme tohto roku všade už zavrhli, lebo sa neosvedčilo: preťažuje ľudí (takže potom napr. jeden z najvyšších stranických funkcionárov, ktorý zodpovedá za organizačnú prácu strany, nestačil za tri roky získať ani jedného nového člena), znemožňuje im robiť jednu robotu (a tú dobre) a vytvára kulty, kultíky a kultíčky, a tak deformuje aj pôvodne statočných a slušných ľudí.

Činnosť politickej strany musí slúžiť politickej sebarealizácii všetkého členstva, a nielen niekoľkých špičkových funkcionárov. Myslím, že okrem dekumulácie funkcií treba narovnať aj vzťah medzi stranícky orgánom a štátnymi funkcionármi. Okrem zodpovednosti voči štátu zodpovedá člen strany — bez ohľadu na svoje štátne postavenie — straníckemu orgánu, ktorý ho tam ako zástupcu strany navrhol, a nie naopak, aby sa orgán krčil pred štátnym funkcionárom v akejkoľvek ústrednej, krajskej alebo miestnej rovine.

Uplynulo päť mesiacov od januára. Bolo dosť času premýšľať; teraz treba činmi dostihnúť zameškané. Mesiac, ktorý Strana slovenskej obrody zameškala po Februári 1948, nesmie sa stať trvalou tradíciou. Repríza v roku 1968 by mohla mať ešte väčšie následky.

Kedy zajdz a o čom

Tohtoročné leto a jeseň budú klásť na náš politický život nesmierne nároky. „Parlamentné prázdniny" sa konať nebudú a do 28. októbra má byť naša štátna chalupa vo vnútri prestavaná, jej fasáda vynovená a všetko pod strechou, aby sme mohli vyvesiť slávnostne zástavy štátne a národné. Do tejto chalupy patrí aj naša strana, ktorá je jej súčasťou a ktorej činnosť vecou verejnou. Krajské výbory pred dvoma mesiacmi žiadali zvolať do konca tohto roku zjazd strany, kde by sa výrazne prejavila i účasť nových členov. Ústredný výbor by sa k tomu mal vyjadriť veľmi jasne: nemá zmysel robiť zjazd po voľbách do Národného zhromaždenia, Českej a Slovenskej národnej rady — takáto taktika je nielen priesvitná, ale aj prichľadná, lebo zjazd — a nie malá skupinka funkcionárov — musí určiť, kto bude stranu v ďalšom funkčnom období vo verejných funkciách zastupovať. Zjazd by mal tiež schváliť nové stanovy, ktoré by v ničom neboli poplatné nedemokratickému duchu minulého obdobia, ako aj nový program strany.

Myslím, že správna odpoveď na otázky, ktoré som sa v tomto článku pokúsil nadhodiť, vyjasní, či má existencia našej strany a naša práca zmysel alebo nie, či sa dá Strana slovenskej obrody obrodiť alebo nie, či sa novej generácii podarí jej regenerácia.

Sú len dve možnosti

Máme len dve možnosti: alebo doterajší stav zmeníme k lepšiemu, alebo bude ešte horšie.

Niet inej cesty. Možno, že moje myšlienky mnohých nakvasia, ale isté je lepšie, ak budeme začas nakvasení, ako by sme mali byť trvale nakvasení.

9/176/XI

LUD, 21. júna 1968, str. 3.

UČITEĽSKÉ NOVINY, č. 25/68, 20. júna 1968, str. 1. 10/176/XI

Novinky o prijímaní na vysoké školy

Akčný program Poverenníctva SNR pre školstvo, ktorý sa opiera o prijatý program strany, musí realizovať v prvom rade tie akútne úlohy našej spoločnosti, ktoré v dôsledku doterajšieho direktívneho riadenia nezohľadňovalo v dostatočnej miere cieľavedomé zvyšovanie vzdelanostnej úrovne ako aj požiadavy rodičov otvoriť v širšej miere brány vysokých škôl pre ich deti. Nesporne brzdiacou pákou rozvoja školstva a hlavne vysokých škôl bola plánovacia metodika, ktorá určovala — nie vždy opodstatnene — rozvoj vysokých škôl v jednotlivých odvetviach a odboroch. Pritom boli vysoké školy iba pasívnym vykonávateľom direktívne určeného plánu výkonov i keby sa predpokladalo, že každá odborná katedra na vysokej škole najlepšie pozná potrebu a rozvoj svojho odboru.

Prebiehajúci demokratizačný proces vo všetkých oblastiach nášho politického a kultúrneho života nesie so sebou i požiadavku rozšíriť prístup absolventom stredných všeobecnovzdelávacích a odborných škôl na vysoké školy.

Pôvodne sa opierało celé prijímacie pokračovanie na vysoké školy o uznesenie vlády zo dňa 17. januára 1962 a smernice Ministerstva školstva zo dňa 5. marca 1964, ktoré sa každý rok dopĺňovali vykonávacími pokynmi. Toto vládne uznesenie bolo dňa 18. apríla 1968 pod č. 122 zrušené, najmä pokiaľ ide o diferencovanie uchádzačov podľa triedneho pôvodu. Zostala v platnosti vyhláška Ministerstva školstva z roku 1964 ale hlavne vykonávacie pokyny, ktoré vydalo Poverenníctvo SNR pre školstvo v marci 1968 a dodatok k týmto pokynom zo dňa 28. mája 1968 pod č. 4617/1968-VŠ.

Podstatné, čo našu verejnosť bude zaujímať v súvislosti s riešením otázok prijímacieho pokračovania na vysoké školy v súčasnom období je to, že Ministerstvo a Poverenníctvo SNR pre školstvo nemá námietok, aby vysoké školy, fakulty — podľa kvality uchádzačov a predpokladaných možností umiestnenia budúcich absolventov — prijali vyšší počet uchádzačov, ako im bol stanovený rozpisom plánu. Toto rozhodnutie rektorov a dekanov fakúlt je viazané a závislé od materiálnych, kádrových a priestorových možností.

Čiastočné uvoľnenie prístupu na vysoké školy v rámci ich materiálnych, kádrových i priestorových možností znamená i určité riziko pre budúcich absolventov a ich rodičov. Prijatie vyššieho počtu uchádzačov bude mať nutne tie dôsledky, že ubytovanie vo vysokoškolských internátoch bude možné poskytnúť len obmedzenému počtu žiadateľov. To znamená, že tí, ktorí podľa kritérií stanovených školou a fakultou pre ubytovanie v internátoch nedostanú miesto, budú si musieť riešiť tieto otázky sami. Po skončení vysokej školy budú sa musieť uchádzať o svoje uplatnenie v praxi vo vzájomnej súťaži. Aby celé prijímacie pokračovanie bolo riadené pozitívne a čo najobjektívnejšie a snahou vybrať z uchádzačov tých, ktorí majú najlepšie predpoklady a schopnosti pre zvolený odbor štúdia, a ktorí najlepšie obstoja v súťaži, bola celá právomoc v prijímacom pokračovaní prenesená na dekana fakulty a príslušnú vysokú školu. Či a v akom rozsahu sa budú konať prijímacie skúšky, rozhodne príslušná fakulta. Výsledky skúšok budú zverejnené.

Ak na jednej strane teraz umožnia vysoké školy prístup väčšiemu počtu mládeže na vysokoškolské štúdium, musí na druhej strane verejnosť, a hlavne rodičia študujúcej mládeže, pochopiť a prijať dôsledky, ktoré toto opatrenie prinesie so sebou.

Dr. EUGEN ŠOLTÝS,
pracovník Pov. SNR pre školstvo

ĽUD, 20. júna 1968, str. 1. a 3.

Na slovíčko...

Štrajky nemožno odsudzovať ✪ Na zodpovednosť volať tých, ktorí ich zaviňujú

Nie, nechcem tvrdiť, že škody, ktoré nášmu národnému hospodárstvu priniesol štrajk žilinských železničiarov sú zanedbateľné. O tom, že niľaký štrajk zisk neprináša, poučí človeka aj zdravý sedliacky rozum. Ide mi však o iné. O to, či forma štrajku ako prostriedku na vynútenie si spravodlivých požiadaviek je oprávnená alebo nie? Verzie boli, a u nás dosiaľ sú — dve: ak sa štrajkuje na Západe (v kapitalistickom spoločenskom poriadku) tak rozhodne áno. Ak sa o to pokúsia pracujúci v socialistickej krajine — tak teda nie! V prípade prvom ide teda o revoltu, pred ktorou klobúk dole, v prípade druhom je to počin, hrať „trestuhodný".

Nemôžem si pomôcť, ale tieto dve alternatívy sa mi zdajú celkom nelogické. Pripomínajú mi totiž krajčíra, ktorý má pre svojich zákazníkov dvojaký meter. Pre známych lacnejší, pre cudzích drahší. S týmto metrom sme sa u nás mohli veľmi často stretávať. Neboli sme samozrejme nadšení, ale boli tu aj nožnice, ktoré okrem strihania sa dali použiť aj iným spôsobmi. V tom sme boli ozajstnými majstrami. Teraz, po januári, vyvinula sa situácia, že aj nožnice sme sa rozhodli používať na ich pôvodný účel. A nielen nožnice! Pretože normalizácia života je to podstatné, čo si do vena môže dať demokracia.

Čuduj sa však svete — niekto (P. T. celkom normálni pracujúci ľudia), zrazu zistili, že veľa sa síce kvasí, ale pomaly dozrieva, a tak, neuverlac sľubom (z minulosti poučení) rozhodli sa stiahnuť po krajnom prostriedku — štrajku. A to aj napriek „teórii", že štrajky ako forma protestu v socializme nevyhnutne zahynuli.

I stalo sa, čo sa u nás nestalo prvý raz. Múdre hlavy „organizované" — skričali FUJ! Fuj nad miliónom čo sa pri štrajku prešustroval, fuj nad tými čo ho organizovali a doňho sa zapojili. Zaujímavé, mierne povedané zarážajúce na týchto hlasoch je však to, že nikto z nich svoje fuj nezakričal predtým, nad pomermi v minulosti, ktoré k tomuto stavu doviedli. Nepovedal to otvorene do tváre tým, čo nepriamo, a dovoľujem si povedať i priamo sú za tento žilinský protest, i za ďalšie, zodpovední. Azda preto, že sa jedná o tých istých ľudí, ktorí predsa na seba to fuj kričať nemohli.

Nie, nechcem obhajovať štrajk ako jedinú formu protestu. V štáte, ktorého majiteľom, spravovateľom a užívateľom je ľud, (lepšie povedané mal by byť), nie sú žiadúce akcie, ktoré v konečnom dôsledku prinášajú stratu. Nijako nemôžem súhlasiť však s tými, ani s takou spoločensko-politickou štruktúrou, ktorá zavinila, že sa u nás vyvinula situácia, pri ktorej síce protestné miliónové straty síce neexistovali — ale pomedzi prsty sa nám bez „protestov" strácali ich stonásobky. A to jedine preto, že vtedy sa nesmelo a dnes nie je stále dosť odvahy a chuti vyporiadať sa už konečne s tými, čo sú za to zodpovední.

V Žiline (a nielen tam) sa štrajkovalo... „Múdre hlavy" organizovane protestujú a organizujú protesty. Odvolávajú sa na matematiku, dôvodia číslami. Argumentujú... V poriadku! Možnosť vyjadrovania je tiež jednou zo zásad demokracie. Jedno sa mi však nepozdáva. Tá ich matematika. Lepšie povedané, jej prispôsobovanie. Pretože práve tu by mal byť meter metrom. Najmä ten meter zodpovednosti. Morálny i ten matematický, rovnaký na žilinských železničiarov, ktorí riadili vlaky, ale aj na tých, ktorí riadili napr. hospodárstvo a politiku tohto štátu. Potom by sa asi Žilina neopakovala. Sú dôvody a predpoklady uveriť? Predpoklady áno. Na záruku si ešte zrejme treba počkať.

IGOR GALLO

VEČERNÍK, 15. júna 1968, str. 1. a 16.

11/176/XI

Federácia dáva kľúčo problémov

NAPRIEČ ČO ŠTVRTKOVÁ ROZPRAVA v parlamentnom výbore pre plán a rozpočet o ekonomických aspektoch federalizácie našej republiky prebiehala za účasti verejnosti — ktorá tu bola zastúpená novinármi — rokovanie odborníkov a politikov o tejto téme na iných úrovniach sa deje za zatvorenými dverami. Uplatňovanie tzv. kabinetnej metódy rozhodovania, resp. uvažovania o takej zásadnej otázke, ako je federácia, opodstatňuje v súčasnej spoločenskej atmosfére práve samotný spôsob výmeny názorov v príslušných vládnych komisiách, kde odznievajú stanoviská tak protichodné a meniace sa, že by bolo nezodpovedné ich publicitou podnecovať nacionálne i politické vášne. Tlak verejnej mienky by zaiste nebol zo všetkých strán jednoznačný a skôr by prispel k zauzleniu problémov — než k ich riešeniu.

HOCI MYŠLIENKA FEDERALIZÁCIE REPUBLIKY bola už v podstate prijatá, nerozhodlo sa ešte o konkrétnom formulovaní jej výkladu vo všetkých súvislostiach. Niektorí politici by možno radšej prijali tzv. silnú federálnu vládu s prakticky symbolickými národnými orgánmi na úrovni právomoci slovenských inštitúcií v dnešnom asymetrickom modeli. Preto im vyhovujú brnenské požiadavky na trojčlennú federáciu Čiech, Moravy a Slovenska, lebo zložitú problematiku federalizácie tým znovu posúvajú do politickej roviny názorových bojov a polemík. Maskovaným nepriateľom federácie nahráva skutočnosť, že neexistujú české národné orgány ako partner Slovenskej národnej rady. K tomu prispieva svojím záporným podielom mienka určitej časti českej verejnosti, že federácia bude znamenať rozšírenie byrokratického aparátu. Tieto nálady žijú i požiadavky, aby sa obnovili niektoré bývalé okresy.

OBJAVILI SÁ VŠAK NIEKTORÉ OBJEKTÍVNE PROBLÉMY súvisiace s úsilím o utvorenie nového modelu štátoprávneho usporiadania vzťahu Čechov a Slovákov. Medzi ne patrí otázka jednej — či dvoch emisných bánk, jednotnej cenovej politiky i dopravného, telekomunikačného a energetického systému, spoločnej vedeckovýskumnej základne, daňovej sústavy, príjmov federálneho rozpočtu atď. V podobnej náväznosti vyvstávajú aj iné ekonomické aspekty federatívneho projektu republiky, komplikujúce situáciu tým, že naše hospodárstvo prekonáva stav napätia a krízy. Pesimistické pohľady z českej strany vyplývajú predovšetkým z náskoku Slovákov, ktorí získali tým, že problematikou federácie sa nezačali zaoberať iba nedávno.

V HIERARCHII ÚLOH pri uskutočňovaní federatívnych princípov štátoprávnych vzťahov Čechov a Slovákov stojí teda na prvom mieste nevyhnutnosť utvoriť Českú národnú radu ako protiváhu SNR. Tým by sa malo podľa predpokladaného programu zaoberať koncom tohto mesiaca Národné zhromaždenie, ktoré prijme ústavný zákon o príprave federatívneho usporiadania ČSSR. V jednom z návrhov na utvorenie Českej národnej rady sa uvažuje o tom, že by vznikla z 92 poslancov Národného zhromaždenia zvolených českými členmi nášho najvyššieho zákonodarného orgánu. Iná alternatíva počíta s doplnením oboch národných rád o ďalších významných verejných činiteľov, ktorí nie sú poslancami NZ ani SNR.

V rokovaniach na takejto partnerskej úrovni by mal povedať svoje slovo do vecí i mimoriadny zjazd KSČ v septembri, kde by sa riešili najmä sporné body, ktoré by zostali otvorené po dialógu ČNR—SNR. Po dohode s ostatnými politickými stranami Národného frontu by mal byť ústavný zákon o federatívnom usporiadaní ČSSR schválený Národným zhromaždením práve v deň jubilea našej republiky. Ustanovením národných a federálnych orgánov vzišlých z volieb začiatkom budúceho roku začala by sa ďalšia etapa realizovania federatívnych zásad vo sfére ekonomiky. Samozrejme, že niektoré opatrenia v hospodárstve by museli prebiehať súbežne so štátoprávnymi zmenami. Tak napríklad štátny rozpočet na budúci rok by sa začal prejednávať v Národnom zhromaždení už v októbri a zohľadňovalo by sa v ňom chystané rozčlenenie na rozpočet federálnej vlády a rozpočty oboch národných vlád.

EKONOMOVIA ZDÔRAZŇUJÚ, že nie je správne dosiaľ hovoriť o federalizácii ekonomiky tak, aby sa stavalo protirečenie medzi federatívnymi zásadami štátoprávneho usporiadania republiky a jej integrovanou ekonomikou. Poukazujú na vecnú stránku tejto otázky, ktorá sa nie raz javí i politicky. Dokazujú to napríklad také javy, ako je umelé vyrábanie rezolúcií v niektorých okresoch južnej Moravy za samostatnosť tejto časti Čiech v rámci federácie i krátkozraké protičeské hlasy zaznievajúce na Slovensku.

IGOR CIBULA

KATOLÍCKE NOVINY, 16. júna 1968, str. 1. 12/176/XI

Od deformácie k formovaniu

Keby sme chceli skúmať, ktorý fakt zaviňuje krízové javy a neraz až tragické epochy dejín, došli by sme k dvojakému poznatku. Po prvé, že morálne rozložená, rozštiepená, mravnými zásadami opovrhujúca spoločnosť plodí rozložených, mravne bezcitných ľudí, a po druhé, že amorálnosť jednotlivcov prenáša sa i na celé spoločenstvá. V podstate sú to však spojité nádoby. Keďže ale živou a život tvoriacou bunkou spoločnosti je jednotlivec, ľudská osobnosť, korene morálnych nedostatkov spoločnosti treba hľadať v nedostatku mravných kvalít jednotlivých údov, ktoré spoločnosť tvoria.

A tak i proces obnovenia, obrody spoločnosti treba začať od jednotlivých ľudí. Ešte konkrétnejšie — od seba. Keď študujeme hociktorý z koncilových dokumentov, ktoré sa stali smernicami mravnej i duchovnej obnovy veriacich v Cirkvi, v každom nachádzame vyzdvihnutú práve túto požiadavku, že spoločnosť potrebuje čestných ľudí, mravné charaktery, ľudí zanietených pre spravodlivosť, pre dobro a lásku, ktorí najprv sami vykryštalizujú na čisté, veľké mravné osobnosti, a potom túto požehnanú nákazu mravných hodnôt vedia šíriť okolo seba.

Lebo treba vedieť, že kríza každého spoločenského zriadenia, ak sa do úpadku dostalo, nie je v tom, že nemá dostatok mravných ľudí, ale v tom, že dopúšťa, aby ho navonok reprezentovali ľudia mravne skorumpovaní. Desiatky, stovky článkov, ktoré naša denná tlač v čase demokratizačného procesu uverejňuje, dokumentujú práve túto skutočnosť. A tak je pochopiteľné, že i my, katolíci, odhodlaní sme do tohto ozdravovacieho procesu priniesť tie hodnoty, ktoré čerpáme z pravého učenia Zakladateľa našej svätej cirkvi, ako ho novou rečou a so zreteľom na potreby človeka žijúceho v modernom veku vykladajú dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. Bolo teda prezieravo múdre, že i celý obrodný proces veriacich u nás postavil sa pod heslo a teda i za program Diela koncilovej obnovy, duchovne i organizačne združujúceho kňazov a laických veriacich. Na jeho čele sú ndpp. biskupi, a to už v jestvujúcom celoštátnom a celoslovenskom DKO, ako aj v zriaďujúcich sa základných diecéznych DKO. A tak je to — po prvý raz v dejinách nášho katolíckeho ľudu — spoločná platforma katolíkov, ktorá nemá nijaké mocenské, politické, stavovské a triedne ašpirácie, ktorá sa neviaže — čo platí v plnej miere o katolíkoch na Slovensku — na nijakú politickú stranícku organizáciu, ale chce prispieť k mravnému obrodeniu predovšetkým každého veriaceho (kňaza i laika) a potom i toho spoločenstva, ktoré veriaci spoluvytvárajú. DKO si nerobí ašpirácie, že je výlučným nositeľom mravnej obrody, alebo že priestor, ktorý KSČS demokratizačným procesom vytvorila, vytvorila ho kvôli DKO alebo kvôli katolíkom, iba cítime povinnosť na tejto ceste od deformácií k formovaniu novej spoločnosti na jej ozdravenie prispieť z bohatej studnice nadprirodzených milostí a darov Ducha svätého, ktorého účinkovaním je pokoj a láska.

Že žijeme v heterogénnej spoločnosti, to nám o toľko viac pripomína požiadavku dialógu v duchu vzájomného porozumenia a rešpektovania sa s úmyslami o dosiahnutie pokiaľ možno čo najideálnejšej jednoty. Z našej strany sme už niekoľkokrát podali ruku k tomuto dialógu, a to na stránkach našej i ostatnej tlače, no nie vždy našla táto ponuka očakávanú odozvu, i keď si vážne uvedomujeme, aké prepotrebné je, aby sa tento dialóg s troma alebo najmenej s dvoma miliónmi katolíkov na Slovensku začal a dobre rozvíjal. Vodidlom sú nám aj slová výzvy ÚV KSČS: „Rušíme politické prekážky, aby občania bez rozdielu politického presvedčenia, národnosti alebo n á b o ž e n s k é h o v y z n a n i a mali r o v n a k é možnosti uplatniť sa podľa svojich schopností a svojej práce."

Z tohto vyplývajú pre nás veriacich aj povinnosti aj práva. Prvé si statočne konáme, lebo nás k nim okrem občianskej cti, okrem lásky k vlasti zaväzuje aj naše kresťanské učenie; druhé si uplatňujeme, lebo vidíme v našej socialistickej republike spoločnú matku, ktorá chce a má byť spravodlivou ku všetkým deťom. A tak vlastne ani nerozumieme, čo dobrého by mohol pre ducha porozume-

13/176/XI

nia priniesť článok v Hlase ľudu z 5. júna, kde sa hrubo uráža i prejavená dôvera a city, ale i požiadavky katolíkov na Slovensku. Okrem toho, že sa autor článku dopustil nesprávnosti, keď spomína akúsi Organizáciu katolíckych laikov, ktorá nejestvuje, lebo jestvuje len Dielo koncilovej obnovy, šmahom ruky deklasuje tie tisícky príslušníkov DKO na „elementy s protisocialistickými tendenciami", na skorumpovaných ľudí, klerofašistov a podobne a keď sa pohoršuje nad takými elementárnymi požiadavkami slovenských katolíkov, ako je nakladateľstvo, vyučovanie náboženstva, stavba kostolov. Nezdá sa nám, že by v tom boli protištátne úmysly, keď veriaci, ktorí si vykonávajú všetky povinnosti voči štátu (a vieme, že ich robia statočne a príkladne), potrebujú aj kostol, ktorý si i napriek nárokom radi postavia aj sami. Nevieme, kto má na tom záujem, aby sa z Diela koncilovej obnovy na čele s ndpp. biskupmi stoj čo stoj robil nepriateľ štátu, kto to chce ustavične podozrievať a preverovať lojálnosť katolíkov, kto stavia do pochybnosti ich čestné úmysly, ich poctivú prácu, ich lásku a vernosť republike. Našťastie sú to len ojedinelé hlasy, ale táto atmosféra nedôvery voči veriacim a neochota k ich potrebám sa tu cíti. Deklarácie sú sľubné, fakty zato však menej presvedčivé, a katolíci si takéto urážlivé tóny, aj keď sú ojedinelé, nijako nezaslúžia.

Stovky kňazov a laických veriacich položilo svoju daň obdobiu deformácií. Dnes sa bez zatrpkloslí hlásia k práci. Netúžia po finančnej rehabilitácii, neplačú za stratenými rokmi a majetkami; uvažujú len nad tým, že tu chcú žiť ako ľudia, ako občania, ako katolíci a svojimi morálnymi kvalitami priložiť svoj príspevok k obrode spoločnosti, aby to bola spoločnosť ľudí, ktorí sa už raz prestanú podozrievať, ktorí sa zaobídu bez pokrytectva, ktorí pamätajú na to, že naša republika potrebuje veľa, veľa poctivej práce, aby sme z nej všetci spoločne urobili šťastlivý domov pre všetkých občanov.

Sme teda za dialóg, ale dialóg obojstranný a nie za monológ. Sme za úprimnú prácu v duchu obrody, ktorej nositeľom z našej strany je Dielo koncilovej obnovy. Sme za bratstvo bez podozrievania, bez urážok, bez hľadania bočných a nejestvujúcich úmyslov. Dívame sa s otvoreným zrakom budúcnosti v ústrety. (R)

KATOLÍCKE NOVINY, 16. júna 1968, str. 1.

KATOLÍCKE NOVINY, č. 24/68, 16. júna 1968, str. 3.

Problémy veriacich učiteľov

14/176/XI

LIST POVEREŇÍKOVI ŠKOLSTVA

Vážený pán poverenník,

úprimne sa tešíme obrodnému procesu v našej vlasti. Chceme sa však nielen tešiť, ale účinne napomáhať jeho uvedeniu do všetkých oblastí života. Myslíme si, že i rezort, ktorého spravovaním ste poverený, chcete viesť po tejto obrodnej ceste. Je to veľmi potrebné aj preto, lebo aj tam zanechali minulé deformácie svoje stopy.

Ako veriaci občania chceme i naďalej spolupracovať pri pokojnom budovaní našej vlasti. Zastávame názor, že k pokojnému budovaniu a životu ľudí je na prvom mieste nutné zabezpečiť im to, aby mohli žiť v zhode so svojím svedomím. To je prvý predpoklad dôstojného života človeka.

Majúc toto na pamäti, dovoľujeme si Vás upozorniť, že administratívna prax voči učiteľom v minulosti bola obvykle taká, že boli postavení pred voľbu, pri ktorej si museli voliť medzi povolaním alebo plnením náboženských povinností. Tento stav bol v rozpore s ústavou, všeobecnou deklaráciou ľudských práv i dôstojnosťou človeka. Vytváral v ľuďoch strach, neistotu a ponižovanie.

S poľutovaním konštatujeme, že Váš rezort dosiaľ v tejto veci neurobil verejné vyhlásenie a neoslobodil učiteľov a profesorov od tejto neistoty. Takýto pocit neistoty medzi veriacimi učiteľmi dodnes trvá.

V snahe zabezpečiť plnú slobodu človeka, o ktorú nám dnes ide, žiadame Vás, pán poverenník, aby ste v tlači i vo vnútorných smerniciach Vášho rezortu vyhlásili, že plnenie náboženských povinností učiteľov a ich rodinných príslušníkov nesmie byť prekážkou pri vykonávaní učiteľského povolania.

Dovoľujem si Vás upozorniť na to aj preto, že minister školstva svoje stanovisko uverejnil v denníku „Práca" a v tomto túto zásadu uznal.

Očakávame Vašu odpoveď a ostávame

s pozdravom

(Nasleduje 244 podpisov)
Inž. Pavol Martinický

Bratislava, 27. mája 1968.

SMENA, 16. júna 1968, str. 4.

Odpoveď aj pre Stephana B. Romana

Gréckokatolícka cirkev dostala zelenú

Známy Slovák, žijúci v Toronte, pán Stephan B. Roman, ktorého slová sme nedávno uverejnili v Smene, poslal svojho času list A. Novotnému a M. Chudíkovi. Bolo to v čase, keď obaja ešte zastávali vysoké štátne a stranícke funkcie. Upozorňoval ich na trpké osudy slovenských gréckokatolíkov, ich kňazov, biskupa dr. Vasila Hopku, ktorý trpel vo väzení len preto, že nechcel slúžiť inej cirkvi — ako si to želal Václav Kopecký a iní.

Pán Roman nedostal odpoveď ani od Novotného, ani Chudíka. A gréckokatolícka cirkev v Československu naďalej v skutočnosti neexistovala, pretože Alexej Čepička a jeho pomocníci gréckokatolíkom jednoducho — proti všetkým zásadám, normálnemu mysleniu a ľudskej humánnosti — nalinkovali inú cirkev — pravoslávnu.

Teraz, v demokratizácii, sa dostáva do poriadku aj táto nemilá skutočnosť. Vláda ČSSR na svojom poslednom zasadnutí tento týždeň povolila činnosť gréckokatolíckej cirkvi u nás.

Vládnemu uzneseniu, ktoré poteší najmä tisíce občanov Východoslovenského kraja, predchádzali viaceré kritické články v našej tlači a žiadosť akčného výboru gréckokatolíckych kňazov a laikov, doložená pamätným spisom o rehabilitácii cirkvi a reštitúcii jej práv. Gréckokatolíkom ide najmä o návrat ich cirkvi do stavu, v akom bola pred aprílom 1950, teda do uskutočnenia povestného a násilného soboru v Prešove, kde vtedy kopeckovci a čepičkovci vyhlásili zrušenie únie gréckokatolíckej cirkvi v Československu s Vatikánom a začlenili ju do pravoslávnej cirkvi. Teda — okrem iného — jej majetky pripadli pravoslávnej cirkvi, gréckokatolícki kňazi a veriaci sa mali stať pravoslávnymi. Mnohí to, samozrejme, neprijali, a tak putovali aj do väzníc, odchádzali za ťažkou prácou na Šumavu atď.

Vláda našej republiky teda gréckokatolíckej cirkvi povolila, asi 170 jej kňazov — za materiálnej podpory štátu, ako kňazi iných cirkví — môžu začať plniť svoje poslanie. Aby sa veci dali do poriadku, aby sa odčinili vyše 18 rokov staré krivdy, treba, aby aj príslušné orgány, najmä Ministerstvo a Povereníctvo kultúry a informácií a KNV v Košiciach, dôsledne spravili to, čo je ich povinnosťou a čo im uložila vláda.

Odčinenie krívd gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku nebude ľahké, skôr ťažké. Musia sa však odčiniť čo najskôr a čo najlepšie, pretože aj tisíce gréckokatolíkov na východnom Slovensku sú občanmi tejto republiky, aj im sa ukrivdilo, aj oni čakajú na nápravu a aj oni veria našej demokratizácii.

(mv)

HLAS ĽUDU, 19. apríla 1968, str. 1. a 7.

15/176/XI

Ako sa robili rozsudky — a kto formoval naše súdnictvo?

Náš redaktor ĽUDOVÍT VLAŠIČ mal rozhovor s docentom trestného práva dr. ANTONOM RAŠLOM o politických procesoch. Meno doc. dr. Rašlu je dobre známe z rokov po oslobodení, keď ako generál zastával funkciu vyššieho vojenského prokurátora. Rozhovor prinášame v plnom znení.

V: Dávajúc do tlače článok o bývalom okresnom tajomníkovi soc. demokratickej strany v Bratislave Petrovi Schrekovi, požiadal som ťa o vysvetlenie, citujúc Schrekove slová: „...rád by som sa spýtal pana docenta dr. Rašlu, ako sa dnes pozerá na môj proces. Dúfam, že mi odpovie úprimne — už aj preto, že sám na vlastnej koži pocítil krutosť dlhoročného väzenia v období kultu." Sľúbil si mi vtedy, že sa stretneme a že mi okrem odpovede pre Schreka vysvetlíš viacero vecí...

R: Z čoho boli obvinení, sa ja už presne nepamätám, veď je odvtedy 19 rokov. Pamätám sa však, že to bola jedna veľká skupina, v ktorej bol aj známy odbojár a môj dobrý priateľ Janko Šindler, s ktorým som aj teraz vo veľmi dobrých vzťahoch. K procesu treba povedať predovšetkým toto: ľudia si veľmi zle vysvetľujú funkciu prokurátora z tých čias. Vtedy prokurátor nikoho ani nevypočúval, ani nezhromažďoval materiál, ale mal pri štátnom súde jedinú úlohu — zastupovať obžalobu. Prípravu procesu mali v rukách bezpečnostné orgány. Rozhodovať o tom, či dôkazy sú dostačujúce k odsúdeniu, bolo vecou súdu. Ja som mal vtedy jedinú úlohu: plniť príkazy. Pre celú republiku bol vtedy jediný prokurátor pre procesy pri štátnom súde: dr. Ziegler v Prahe. Od toho sme mali striktný rozkaz, aby sme mu ihneď po vynesení rozsudku poslali ďalekopisnú správu a dostaneme pokyn, či sa máme odvolať, alebo nie. To bola celá vec. Teda ako prokurátor mal som úlohu štatistu.

Priznávam, že som bol prísny prokurátor. Keď som bol presvedčený, že obžalovaní sa vykrúcajú, alebo že naozaj vykonávali nebezpečnú činnosť, prirodzene, ako prokurátor svojimi návrhmi na hlavnom pojednávaní viedol som obžalobu tak, aby boli usvedčení a odsúdení. Okrem toho bol som nielen pod kontrolou verejnosti, ale aj orgánov bezpečnosti; najmä pod touto kontrolou. ŠTB si zvlášť všímala aj sudcov, aj prokurátorov. O prípade skupiny „Šindler a spol." môžem povedať, že väčší zázrak sa nedal urobiť, aký sme urobili vtedy, pri tomto procese. Tým, že Schrek dostal šesť rokov, sa vyslovuje — aj keď to, najmä dnes, znie veľmi čudne — uznanie aj vtedajšiemu senátu. Dr. Artur Šimko, ktorý štátnemu súdu predsedal, bol starý sociálny demokrat. A naschvál jemu dali tento prípad pojednávať; to bola vtedy taká situácia: na, namoč svojich vlastných. Šimko sa však zachoval veľmi dobre. Veď vtedy nielen módou, ale aj následkom tlaku z určitých miest sa dávali strašne prísne tresty. Keby sme porovnali, aké sa v tom období prísne tresty dávali v Prahe alebo v Brne, často aj tresty smrti, tak možno povedať, že na Slovensku boli rozsudky omnoho miernejšie, najmä na tomto procese so Šindlerovou skupinou. Veď polovica ľudí vyviazla bez trestu.

V: Schrek (a neobviňuje, iba konštatuje, že si žiadal prísne tresty...

R: Funkcia prokurátora je prosto taká: musí mať postoj, aby žiadal potrestanie. Priznávam však, že vtedy, roku 1949, som osobne veril, že sa u nás organizujú protištátne skupiny. Schrek si myslí, že išlo o nejaký debatný klub. Ja to pripúšťam, podľa dnešných názorov je to naozaj tak. No vtedy boli iné prístupy a mnohí ľudí, dokonca celkom nevinných, to odniesli až životom. Dnes to vidíme jasne.

V: Tu už nejde o prípad Schreka, ale skôr o to, aby sme verejnosti odhalili, prečo bol prokurátor iba štatistom...

R: Nemohol som do prípravy procesu zasahovať už aj preto, že vo všetkých týchto veciach hlavné slovo mala bezpečnosť a do konca júla 1950 tu formálne vystupoval aj vyšetrujúci sudca. Prokurátor sa dostal k prípadu iba cez tieto orgány. To nie je ako teraz, keď je prokurátor aj orgánom dozoru. Je pravda, že bezpečnosť dala prokurátorovi len skutkový dej. Prokurátor pri zostavovaní obžaloby mohol tieto veci kvalifikovať buď prísnejšie, alebo miernejšie, no nie ľubovoľne, lebo aj v tejto veci boli okrem zákonov aj smernice Štátnej prokuratúry v Prahe. Napríklad: ak bol niekto pristihnutý pri pokuse o útek za hranice, n e s m e l i sme ho žalovať iba za pokus o nezákonné opustenie republiky, ale m u s e l i sme jeho čin kvalifikovať aj ako pokus vojezrady a pokus vyzvedačstva, lebo „keby sa ten útok podaril, bol by sa dal do služieb nepriateľských agentúr". Čiže, dnes je smiešne, že sme vtedy boli nútení žalovať aj to, čo všetko mohol obžalovaný urobiť, hoci neurobil v podstate nič...

V: Kto tieto deformácie vniesol do nášho práva?

R: Poviem ti to: Čepička. Keď sa roku 1948 stal ministrom spravodlivosti, s veľkým revom vyhlásil svoju „dvojročnicu", počas ktorej chcel zreformovať naše právo. To je nonsens, ak už nehovoríme o tom, že je to hochštaplerstvo. A na tom najcitlivejšom úseku, v trestnom práve, vybral za podklad Višinského teóriu súdnych dôkazov. Túto teóriu museli všetci sudcovia študovať, bola to smernica Čepičkovho ministerstva...

V: Prosím ťa, vysvetli to čitateľom, pretože nie každý vie, ako Višinskij právo zdeformoval.

R: Višinskij hovorí, že treba robiť rozdiely medzi kriminálnymi a kontrarevolučnými trestnými činmi. U kontrarevolučných činov vraj páchateľ koná tak rafinovane, že nenechá po sebe nijaké dôkazy a preto je tu veľmi dôležitá jedna vec: presvedčenie súdu, aj na základe nejakých indícií, ako je napr. triedny profil. K tomu pristupovala ďalšia vec, že ako dôkaz postačí aj priznanie. Toto sa dalo získať pomocou násilia pri vyšetrovaní. Na Ruzyni v Prahe začali už vtedy pôsobiť Berijovi ľudia, mnohí naši kariéristi im išli ochotne poruka, vyšetrovanci boli na proces spracovaní tak, že hovorili ako kniha. Aj ja ako prokurátor dostal som sa do styku s takýmito prípadmi. Pripravovaní obžalovaní sa doznávali k vine, ja som ich nevyšetroval — pred súdom som ich videl po prvý raz. Nemohol som teda vedieť, nič o ich prípadnej nevine a o tom, že výpovede sú násilím vynútené. Najlokôr, nepoznal som ľudí v súdnej sieni. Dnes viem, že značnú časť obecenstva tvorili vyšetrovatelia zo Štátnej bezpečnosti a tých, keď obžalovaní videli, hneď vedeli, ako majú hovoriť a prečo majú tak hovoriť. Stali sa dokonca prípady, že som nežiadal potrestanie, súd obžalovaného aj oslobodil a len čo vyšiel z budovy súdu, už ho bezpečnosť zaistila a dala do tábora. A tam už právomoc súdu alebo prokurátora nesiahala.

Našťastie od marca 1950 som sa na politických procesov už nepodieľal, lebo som mal veľký konflikt so štátnym prokurátorom dr. Ziglerom a potom som bol prakticky zo svojich funkcií odstránený, hoci som formálne ešte zastával funkciu vyššieho vojenského prokurátora. Nedôverovali mi, lebo som bol kritizovaný z buržoázneho nacionalizmu, zo stykov s Juhoslovanmi atď.

V: Nový trestný poriadok, ktorý potom v lete 1950 zaviedol Čepička, priniesol potom ešte horšie deformácie...

R: Najmä prax, že sa ešte aj tento trestný poriadok porušoval, bola priamo hrozná. Veď podľa dvestotridsaťjedničky stačilo, keď sa dvaja ľudia rozprávali, že čo urobia, keby došlo k vojne, už sa im to dalo našiť ako spolčovanie za účelom rozvracania republiky a neviem čo ešte. Vyšetrovacie metódy boli také kruté, že sa hocikto priznal aspoň k takémuto rozhovoru. Ostatné bolo potom otázkou gumených paragrafov zákona č. 231, ktorý sa dali naťahovať, ako len kto chcel. Pravda, súd a prokuratúra vtedy o tom nevedeli, to je známe už dnes.

V: Ľudia, ktorí tieto deformácie robili, mnohí ešte žijú. Ja viem, že ťažko odpovedať na všetko, no napríklad: čo robí Alexej Čepička?

R: Má slušný penzum a údajne je chorý. Toho považujem za najväčšieho vinníka. S ním nesú vinu aj niektorí iní, mnohí z nich boli neskôr sami popravení. Napríklad Šváb a Reicin. K tomu došlo tak, že Berijovi inštruktori neboli s ich činnosťou spokojní, ani nie snáď s činnosťou, veď tá bola horlivá, skôr s postojmi. Berijovci ich inštruovali k hrozným veciam, k metódam, aké uplatňovali doma — politické delikty sa nevybavovali ani súdne. Stačila komisia a tá posiela človeka na desiatky rokov do trestného tábora, alebo priamo na popravisko. Zatiaľ u nás ani Reicina, ani Švába až k takýmto deformáciám nevedeli donútiť — veď to boli vplyvní a sebavedomí ľudia — a tak sa ich zbavili, obviniac ich z protištátnej činnosti, hoci títo robili všetko možné, aby čo najlepšie zavádzali berijovské metódy do našej justičnej praxe. Koniec koncov, sám si bol v tom čase politický väzeň a vieš, ako v tých rokoch vyzerala basa...

V: Mohli by sme chvíľu ostať pri generálovi Reicinovi; mnohí ľudia už na neho pozabudli...

R: Po oslobodení zastával v armáde funkciu náčelníka OBZ, to bolo to isté, čo ŠTB. Neskôr sa stal aj náčelníkom hlavnej kádrovej správy, ktorej aj OBZ podliehalo, čiže bol pánom nad životom a smrťou. Vtedy aj v strane veľká osobnosť. Berijovci sa báli, že by ich v niečom mohol neposlúchnuť. Nepotrebovali osobnosti, len poslušné figúry, preto zorganizovali likvidáciu Reicina, Švába a ostatných, aj Slánskeho, ktorý Reicina formálne riadil a sám má veľký podiel na konštrukciách viny tzv. slovenských buržoázných nacionalistov, teda dr. Clementisa, dr. Husáka, Novomeského, Holdoša atď.

V: Po Čepičkovi, keď tento dostal zadarmo generála a do rúk MNO, stal sa ministrom spravodlivosti dr. Štefan Rais...

R: Toho tam tiež vybrali preto, že ho mohli považovať aspoň za tak ostrého, ako Čepičku. Práve za jeho obdobia boli najkrvavejšie politické procesy: už spomínaný s Clementisom, Slánskym, Šlingom, i iný s Husákom, Novomeským, Okálim, Holdošom, Horváthom a všetky tie smutne známe zatváračky buržoáznych nacionalistov, revizionistov, sionistov a neviem čo ešte.

V: Rais podpisoval aj rozsudky smrti, alebo kamentoval žiadosti o milosť?

R: Rozsudky smrti nikto nepodpisuje. Pokiaľ ide o milosť, táto ide cestou súdu cez Ministerstvo spravodlivosti. To vypracuje návrh: odporúčam — neodporúčam. Čiže ak žiadosti o milosť boli, išli cez Raisove ruky. No treba uviesť, že každý odsúdenec vtedy nežiadal milosť. Napríklad Clementisa, Slánskeho a ostatných tak utrápili, že popravu považovali za vyslobodenie. Preto sa aj tak kajúcne priznávali, aby mali svoju kalváriu čo najskôr za sebou; bol to akýsi ich spôsob samovraždy. Mnohí z nich si žiadosť o milosť nepodali...

V: Dr. Clementis údajne povedal pred popravou len jedno slovo: „Ďakujem". Aj Slánsky ďakoval...

R: Čítal som o tom. No boli aj takí, čo pod šibenicou prevolávali „Nech žije Gottwald, nech žije KSČ!"

V: Dá sa to vysvetľovať, že ďakovali za vyslobodenie z utrpenia?

R: Všelijako. Ich vedomie bolo tak strašne devastované, že si aj sami myslieli, že sú naozaj zločinci.

V: Aj túto stať treba uzavrieť, buď taký láskavý...

R: Na tieto procesy sa treba pozerať reálne. Musíme tu rozoznávať tri veci. V niektorých prípadoch naozaj bol spáchaný trestný čin podľa vtedy platných zákonov. Napríklad útek za hranice bol od r. 1948 trestný čin, hoci dovtedy to bol iba obyčajný pasový priestupok. Nedá sa nič robiť, súd vždy súdi podľa platných zákonov.

Ďalej — podľa zákona 231 dalo sa aj z debaty urobiť spoločenie k velezrade. Všetky súdy sú totiž viazané právnym názorom vyššieho súdu. Najvyšší súd a generálna prokuratúra vykladali určité veci tak, že nižšie súdy sa toho museli držať. Čo-raz zhora kvalifikovali ako špionáž, musel podľa vtedajších pomerov kvalifikovať za špionáž aj nižší súd.

Takto sa dostávame k tretej kategórii — vykonštruovaným obžalobám. Tu stačilo púhe priznanie a to si nejaký agenti alebo pracovníci bezpečnosti, ktorí chceli mať úspech, ľahko zariadili. Žiaľ, to všetko sa vie až teraz. Prokurátor a súd poznali iba spisy a obžalovaní sa tak ku všetkému priznávali, že súd súdil ako súdil. Tu by som sa znova vrátil k Schrekovi. Verím, že veľa vytrpel, je to pre neho veľmi vážne. Napokon ja sám som ledva unikol šibenici a mal som to „šťastie", že ma odsúdili „iba" na doživotné väzenie. Nechcem zľahčovať, ale na ľudí, ktorí dostávali „len" päť až šesť rokov, sa aj spoluväzni často pozerali ako na „nasadených". Jedna anekdota hovorí o dialógu stupavských teciniek. Francek dostal päť rokov a jeho žena každému tvrdila, že zadarmo. Nik jej to nechcel veriť už z tých dôvodov, že — ako ten vtip hovorí: „zadarmo sa preca dává nejméňe dvacet roků."

Aj samotní sudcovia, ktorí vynášali pod tlakom zákonov, smerníc a intervencií vysoké tresty, boli vo svojom vnútri presvedčení, že odsúdenec si odpyká pár rokov a musí prísť amnestia. Avšak prezident amnestiu politickým väzňom neudelil a príčiny jeho postoja ja už vysvetliť nemôžem.

V: Záverom azda toľko, kto sú hlavní vinníci a či možno očakávať ich potrestanie?

R: Mnohí už nežijú, napr. Reicin, Šváb, Slánsky, ktorí sa v tejto veci veľmi angažovali na začiatku tých smutných rokov a sami boli neskôr popravení. Z politických činiteľov nežijú vtedajší prezidenti a veľmi zúrivý minister Vašek Kopecký. Z hlavných vinníkov však žije Bacílek, Široký a Čepička. Budeš sa mi možno čudovať, no Novotný na tomto období nenesie hlavnú vinu. Jeho vina spočíva v tom, že po odsúdení kultu na XX. sjazde KSSS r. 1956 držal ešte celé roky vo väzení nevinných ľudí a hamoval ich rehabilitáciu. To nemôže nikomu vyhovoriť. A hrozné je aj to, že na čele KSS desať rokov držal a výdatne podporoval Bacílka a Pavla Davida.

Je otázka, ako kvalifikovať vinu týchto ľudí teraz, keďže zákon stanovuje 10-ročnú premlčaciu lehotu. Bacílek, ktorý sa chválil, že na všetko stačí aj s dvoma ľudovými, prestal byť ministrom asi pred trinástimi rokmi. Široký bol však predsedom vlády až do roku 1963. Ak by nič iného nemali na svedomí, iba to, že o tomto vedeli a neurobili nič proti tomu, sú vinní z neprekazenia trestného činu a z porušenia povinnosti verejného činiteľa.

Čo ti hovorím, chápi však iba ako akademickú debatu. Obviniť z trestného činu v zmysle právnych noriem neprislúcha totiž nám dvom.

V: Ja nechcem stavať veci tak, že si azda ty ich žalobcom...

R: Tu platí zásada oficiality, čiže žalovať môže iba prokurátor.

V: Dovoľ teda novinárovi, aby sa spýtal docenta trestného práva: Máme tak smelých prokurátorov?

R: Máme, určite máme, lenže aj oni môžu žalovať iba na základe materiálov, dokazujúcich vinu. Otázka je, či tieto materiály majú a čo je premlčané. Uvidíme, čo prinesú rehabilitácie, pri nich sa veľa vecí odhalí.

Za politické chyby a omyly — podľa starej zásady každej civilizovanej spoločnosti — nemá byť nikto trestne stíhaný. Ak sa dopustil kriminálneho deliktu, je otázka ako ho kvalifikovať, pretože všetci títo ľudia mali poslaneckú imunitu a pokiaľ neboli zbavení imunity, po desiatich rokoch, ako som už povedal, sa trestný čin premlčí.

Je to napokon otázka dôkazového materiálu a prokuratúry, pokiaľ sa má o čo oprieť.

V: Čiže — my dvaja ani túto akademickú otázku nevyriešime. Napokon ona nebola hlavnou témou nášho rozhovoru, za ktorý ti v mene našich čitateľov ďakujem.

HLAS LUDU, 19. apríla 1968, str. 1. a 7.

SMER, 11. mája 1968, str. 5. 18/176/XI

Budeme rehabilitovať súkromne hospodáriacich roľníkov?

Idyla: Úzka rolička sa zahrýza do hory. Plahočí sa na nej zodretý sedliačik, ťažko stúpa za pluhom pod premastaným širákom. Bičom pošibkáva kravičky alebo chudé koníky. Horská idylka, v ktorej nachádza zaľúbenie básnik, maliar, ale i turista.

Odsúdení nie vlastnou vinou

Byť samostatne hospodáriacim roľníkom už samo osebe znamenalo dobrovoľne sa dostať do nerovnoprávneho postavenia v pomere k ostatnej spoločnosti. V rokoch združstevňovania sa každý roľník, ktorý nepodpísal prihlášku do JRD, považoval ak nie za otvoreného, tak aspoň skrytého a potenciálneho nepriateľa socializmu. Príčiny roľníkovho postoja, jeho nedôvery i nechuti k spoločnému hospodáreniu sa neskúmali. Pritom však treba v záujme pravdy priznať, že pred dosiatimi rokmi a ani teraz nemá spoločnosť záujem o družstevnú veľkovýrobu na všetkej pôde. Ide, prirodzene, o pôdu v tých najhorších horských a podhorských oblastiach, ktorú nemožno obrábať dostupnými mechanizačnými prostriedkami, ktorá sa iba veľmi skúpo odmeňuje za mnoho potu a námahy. Náklady na obrábanie sú potom neprimerane vysoké, úrody malé a konečný efekt hospodárenia je mínusový. Družstvá sa založili aj v horských a podhorských obciach, no živoriť a udržať sa mohli iba vďaka stotisícovým, ba niekedy i miliónovým každoročným dotáciám. Aj tento stav mal svoje príčiny, ktoré však teraz nejdeme rozoberať, v tomto článku nám ide o postavenie a život súkromne hospodáriacich roľníkov.

ŤAŽKO ROBIŤ ZÁZRAKY

Súkromne hospodáriaci roľníci v okrese Považská Bystrica ešte aj dnes hospodária na 18 086 ha poľnohospodárskej pôdy a z toho na 12 155 ha ornej, čo v percentách predstavuje z celkovej výmery pôdy v okrese 38,9, resp. 44,2 percenta. Táto pôda je roztrieštená do 226 285 parciel a rozdelená medzi 11 296 roľníkov. Na jedného roľníka tak v priemere pripadá 1,6 ha poľnohospodárskej a 1,07 ha ornej pôdy a 20 parciel o priemernej výmere 8 árov. Okrem malých výnimiek – mimo obcí Bohunice, Dúlov a Savčiná-Podvážie – je v podstate sústredená v 38 obciach horskej a podhorskej oblasti.

Na najhoršej pôde, ktorú súkromne hospodáriaci roľníci vlastnia, nemožno robiť zázraky. Hektárové výnosy sú nižšie i úžitkovosť dobytka menšia ako v JRD alebo štátnych majetkoch, ktoré hospodária v lepších podmienkach. K prirodzeným problémom, ktoré hospodárenie v takýchto podmienkach prináša, pristupuje nedostatok strojov, ktoré si roľník prakticky nemôže zakúpiť. Odhliadnuc od toho, že poľnohospodárske stroje, ktoré sa roľníkom ponúkajú, nie sú konštrukčne riešené pre použitie v extrémnych podmienkach a sú aj neprimerane drahé. Sklad ÚPPT v Považskej Bystrici mal na jar iba 4 konské sejačky. Cena 2000 Kčs, ktorá však po pripočítaní 66-percent. prirážky „vyskočí" na 3320 Kčs. Kolesový traktor Zetor – Major, ktorý sa predával po 49 000 Kčs, vyjde roľníka aj s 57-percentnou prirážkou na 76 930 Kčs. Podobne je to aj s inými strojmi a náradím a tak sa nemožno diviť, že roľníci orú i sejú a zberajú úrodu v prenesenom i skutočnom zmysle slova s náradím, ktoré im zanechali otcovia, ak nie dedovia. Faktom zostane, že ani pri najlepšej vôli si roľník také drahé a pritom často nekvalitné stroje nijako nemôže dovoliť kúpiť. Podobne by sa dalo hovoriť aj o cenách umelých hnojív. Ak v roku 1963 použili roľníci na jeden hektár v priemere 59,37 kg čistých živín v priemyselných hnojivách a v roku 1964 dokonca 61,33 kg, tak tento podiel klesol v minulom roku na 37,59 kg, o viac ako tretinu a naďalej sa táto tendencia prehlbuje. Pritom nemožno tvrdiť, že roľníci by neboli o výhodnosti a potrebe používania umelých hnojív presvedčení. Rozhodujúcim faktorom je ich cena, ktorú roľníci nemôžu platiť. K tomu treba ešte pripočítať aj nedostatok priemyselných hnojív v požadovanom sortimente a chyby v ich distribúcii.

PREČO ROZDIELNY METER?

Spoločnosť má záujem na využití každého kúska pôdy vhodnej pre poľnohospodársku výrobu na produkciu potravín. Náklady na ich výrobu sú však veľmi rozdielne, a preto ich spoločnosť nevyhnutne musí nahradzovať či vyrovnávať. Robí sa tak diferenciálnymi príplatkami podľa zásady čím horšie výrobné podmienky, tým vyššie diferenciálne príplatky na vyrovnanie objektívnych, nevyhnutne vyšších nákladov.

Prax je však taká, že diferenciálne príplatky sa vypláca-jú len socialistickým poľnohospodárskym závodom. Súkromne hospodáriaci roľníci sú z tejto formy pomoci vylúčení a oprávnene to považujú za diskrimináciu a podceňovanie svojej práce a úsilia. Nejde pritom o malé čiastky. V minulom roku vyrobili a odpredali súkromne hospodáriaci roľníci v okrese poľnohospodárske výrobky v hodnote 25 846 594 Kčs. Ak by výrobky v tejto hodnote boli odpredali socialistické poľnohospodárske závody, boli by na diferenciálnych príplatkoch získali 11 673 002 Kčs. V priemere by teda každý roľník dodatočne získal viac ako tisíc korún, ktoré by mohol použiť na rozvoj svojho hospodárstva. Nemožno pritom nevidieť, že najviac sú týmto diskriminačným opatrením postihnutí práve roľníci, ktorí hospodária v najťažších podmienkach, v obciach s lazovníckym a kopaničiarskym charakterom osídlenia. Iba dve obce, ktoré patria rozsahom i kvantitou k najväčším producentom poľnohospodárskych výrobkov v súkromnom sektore, Lazy pod Makytou a Lúky pod Makytou, odpredali výrobky v hodnote 4 894 701 Kčs v nákupných cenách. Podľa svojho zatriedenia boli však iba na diferenciálnych príplatkoch roľníci v týchto dvoch obciach ukrátení o 2 936 820 Kčs. Podobne je to však aj v Papradne, Hornej a Dolnej Marikovej, Červenom Kameni, Vršateckom Podhradí a ďalších.

Ktosi kedysi chcel dosiahnuť, aby sa poľnohospodárska výroba aj v horských a podhorských oblastiach riešila zakladaním družstiev, veľkovýrobou. Dlhoročná existencia JRD v týchto podmienkach však dokazuje, že to nie je také jednoduché. Možno tak usúdiť aj z toho, že JRD v okrese Považská Bystrica v horskej oblasti dosiahli hodnotu trhovej produkcie 1231 Kčs a v zemiakársko-ovosnej oblasti 1908. Kčs. Hodnota tržnej produkcie súkromných roľníkov predstavuje 1421 Kčs, je teda úmerná výsledkom dosiahnutým vo veľkovýrobe, i keď bola dosiahnutá za horšieho postavenia roľníkov.

DRUHÁ STRANA MINCE

Zákon č. 112 o poľnohospodárskej dani, platný od 1. januára 1967 a zavedenie poplatkov za plemenárske a veterinárne služby sa prezentovalo ako pomoc roľníkom. Dôvodilo sa totiž tým, poplatky za plemenárske a veterinárne služby, ktoré roľníci teraz platia, budú sa kompenzovať podstatne nižšou poľnohospodárskou daňou. Tieto opatrenia mali teda podporovať rozvoj poľnohospodárstva v horských a podhorských oblastiach. Skutočnosť však nezvratne dokázala, že roľníci boli týmito opatreniami poškodení a dosť citeľne. V roku 1966 napríklad zaplatili roľníci v okrese na poľnohospodárskej dani Kčs 1 761 874,–. V minulom roku zaplatili na poľnohospodárskej dani menej – 1 149 914 Kčs, ku ktorým však treba prirátať 447 040 Kčs za plemenárske a 328 734 Kčs za veterinárne služby. Spolu dosiahli poplatky 1 925 688 Kčs a rozdiel v neprospech roľníkov je 163 814 Kčs, ktoré zaplatili navyše. Je tu však aj ďalšie nebezpečenstvo. Roľníci v snahe ušetriť na plemenárskych a inseminačných poplatkoch, najmä na lazoch a kopaniciach, majú možnosť používať na plemenitbu aj býčky z výkrmu, ktoré nie sú pod kontrolou plemenárskej a veterinárnej služby. Vzniká tu teda reálne nebezpečenstvo postupnej degenerácie hovädzieho dobytka a zavlečenia a rozširovania nákazlivých chorôb do chovov hovädzieho dobytka. Pomoc roľníkom takýmto spôsobom je teda veľmi iluzórna.

STÁLE VIACEJ MŔTVEJ ZEME

Pôdy, najmä ornej, máme málo. Preto je nevyhnutnosťou čo možno najviac s ňou šetriť, lebo sa nedá ničím nahradiť a využívať pre výrobu potravín aj pôdu menej úrodnú. Túto zásadu sme pri každej príležitosti proklamovali, no menej sme už vytvárali podmienky, aby sa mohla naplniť skutkami. Dôkazom toho je aj skutočnosť, že výmera mŕtvej, neobrábanej zeme sa sústavne rozširuje. V roku 1964 zostalo

v okrese neobsiatej 207 ha zeme, z toho 193 ha patrilo súkromným roľníkom. V roku 1967 to už bolo 566 ha a z nich 541 hektárov patrilo roľníkom. Je pravda, že národné výbory sú povinné tieto problémy riešiť a zabezpečovať, aby bola pôda využitá do posledného hektára, neboli však vytvorené materiálne podmienky pre plnenia tejto úlohy.

Okrem diskriminácie pri nákupných cenách poľnohospodárskych výrobkov, pri zvýšených a neodôvodnených vysokých cenách umelých hnojív a strojov, pôsobí ešte celý rad ďalších podmienok. Nerovnoprávne postavenie súkromne hospodáriacich roľníkov urobilo z tohto odvetvia jedno z najnepríťažlivejších, rovnalo sa takmer odsúdeniu na galeje. Znamenalo doslova driet od svitu do mrku a byť pritom v krajne nevýhodnom postavení.

Za takýchto podmienok mladí ľudia nevyhnutne strácali záujem o prácu v poľnohospodárstve, najmä na súkromných hospodárstvach, a to sa veľmi výrazne prejavilo aj v štruktúre pracovných síl. V roku 1963 pracovalo v súkromných hospodárstvach 9303 ľudí, koncom minulého roku ich počet klesol na 6481. Ešte markantnejšie sa to prejaví vo vekovej štruktúre, ak porovnáme roky 1963–1967, štatistika zachytila tieto údaje: Do 24 rokov pracovalo v 1963 330, v 1967 len 115, od 25 do 44 rokov bol pomer 2133 a 1482, od 45 do 54 rokov 3392 a 1332, od 55 do 59 rokov 1514 a 1110 a počet pracovníkov nad 60 rokov sa zvýšil z 1934 na 2442 ľudí. Súkromná poľnohospodárstvo navidomoči starne. Mladší, ktorí sú schopní pracovať v priemysle, odchádzajú, aj keď niekedy s ťažkým srdcom. Príčiny treba vidieť aj v tom, že roľníkom neboli vôbec vyplácané rodinné prídavky a držiteľia menšej výmery, ktorí pracovali aj v priemysle, mali prídavky podstatne krátené.

REHABILITOVAŤ SÚKROMNÝCH ROĽNÍKOV

Deformácie, ktoré poznačili náš život v posledných dvoch desaťročiach, azda najviac postihli súkromne hospodáriacich roľníkov. Téza, že súkromná vlastníctvo plodí kapitalizmus, ktorá je ináč správna, sa zle vysvetľovala v pomere k roľníkom, v ktorých sme dlho nevideli budúcich veľkostatkárov a vykorisťovateľov. To však malo za následok, že aj keď nimi neboli a nemali ani objektívne možnosti sa nimi stať, správali sme sa k nim tak, akoby nimi boli. Preto boli všemožnými spôsobmi znevýhodňovaní a diskriminovaní, preto ich hospodárstva boli ekonomickými a administratívnymi metódami ruinované, preto sa vytvárali podmienky na ich likvidáciu.

Neskoro, ale predsa sme poznali, že drobný roľník alebo držiteľ pôdy nie je nepriateľom socializmu. Ak všetky príkoria, ktorými bol cez dve posledné desaťročia častovaný, vydržal, patrí mu úcta celej spoločnosti a nielen to. Spoločnosť musí v záujme pravdy a spravodlivosti vytvoriť také podmienky, aby sa aj súkromne hospodáriaci roľník cítil jej plnoprávnym členom. V krátkosti to možno vyjadriť slovami, rehabilitovať poľnohospodárstvo a osobitne súkromne hospodáriacich roľníkov. V praxi a konkrétne to znamená umožniť, aby roľníci realizovali svoje výrobky za také ceny ako socialistické poľnohospodárske závody, aby za rovnaké ceny nakupovali aj priemyselné hnojivá a stroje, aby mali rovnaké sociálne zabezpečenie, dostávali prídavky na deti. Treba im umožniť, aby si mohli zakladať vlastné záujmové organizácie, ktorých úlohou by bolo presadzovať a brániť ich oprávnené požiadavky, poskytovať im väčšiu odbornú pomoc z riadiacich orgánov.

Ak sme za zrovnoprávnenie súkromne hospodáriacich roľníkov, ak nám ide o to, aby produkovali poľnohospodárske výrobky aj v tých najhorších podmienkach horských a podhorských oblastí, nejde nám o falošnú romantiku, ale o ekonomickú nevyhnutnosť.

JOZEF GOLEJ

SMER, 11. mája 1968, str. 5.

ŽIVOT, č. 24/68, 12. júna 1968, str. 2. a 7.

20/176/XI

doc. dr.

Ladislav Košťa, CSc.,

riaditeľ Ústavu štátu a práva SAV, člen československej delegácie na nedávnej teheránskej konferencii OSN o ľudských právach, hovorí na tému:

/ Výňatok /

PRÁVA ČLOVEKA

V istej západnej delegácii na teheránskej konferencii — nejdem ju úmyselne menovať — bol aj istý popredný komunistický myslitel, ktorý mal k nám nesmierne blízko. Hovoril nám — aj to filozoficky zdôvodňoval — že podľa toho, ako pozná náš vývoj od januára, v záujme trvalej slobody občanov, trvalého rešpektovania občianskych a ľudských práv a našej národnej suverenity by sme mali v súčasnosti prechodne istý druh slobôd obmedzovať. Nemal na mysli obmedzovanie ľudských práv, ale vychádzajúc zo skúsenosti vlastného štátu bol toho názoru, že trvalému udomácneniu občianskych a ľudských práv môže zabrániť neusporiadanosť a extrémne poňatie absolútnej slobody, ktoré sa teraz prejavuje ako reakcia na druhý extrém. Dlho sme o tom diskutovali a pochopili sme, že išlo o istú obavu nám naklonenéhó veľmi zrelého, pokrokovo zmýšľajúceho marxistického filozofa, a do určitej miery sme túto obavu chápali. Tak ako neexistuje absolútna aplikácia občianskych a ľudských práv, tak isté absolutizované prejavy v istej sekundárnej a terciárnej polohe sa môžu postaviť proti právam, ktoré sa dotýkajú každého z nás bez výnimky. Toto sú teoreticky veľmi náročné a stále otvorené otázky, a táto konferencia rozhodne na ne nijakú definitívnu odpoveď nedala. Nedali sme si ju vnútorne ani my — dali sme si ju len v tom zmysle, že musíme urobiť nesmierne veľa, aby sa dostali do vyššej polohy politické a právne garancie všetkých občianskych a ľudských práv, aby sa z politickej praxe vylúčila akákoľvek možnosť, že jednotlivec bude vo svojich základných politických a občianskych právach obmedzovaný. Preto za najdôležitejšie právo v tomto smere považujeme integritu osobnosti, právo človeka na život, na slobodný rozvoj osobnosti. Práve proti tomuto právu sa u nás za posledné roky popáchalo najviac krivd.